

Využití rituálů v mateřské škole

Petr Liška

Bakalářská práce
2016

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav školní pedagogiky

akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Petr Liška**
Osobní číslo: **H13259**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Učitelství pro mateřské školy**
Forma studia: **prezenční**

Téma práce: **Využití rituálů v mateřské škole**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury k problematice rituálů a jejich uplatnění v prostředí mateřské školy.

Vymezení terminologie a teoretických východisek týkajících se typů rituálů, jejich pravidel a významů.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvalitativně orientovaného výzkumu prostřednictvím pozorování a interview.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat pomocí kódování a tvorba teorie o rituálech v mateřské škole.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a návrh doporučení do praxe mateřských škol.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

KARLOVÁ, Jana. Slavnosti a rituály jako zpráva o obrazu světa. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2013, 189 s. ISBN 978-80-7465-076-5.

KAŠČÁK, Ondrej. Škola ako rituálny priestor. 1. vyd. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2010, 175 s. ISBN 978-80-8082-360-3.

KAUFMANN-HUBER, Gertrud. Děti potřebují rituály. Vyd. 1. Praha: Portál, 1998, 94 s. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-7178-203-3.

KUNZE, Petra a Catharina SALAMANDER. Malé děti potřebují rituály. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2011, 126 s. ISBN 978-80-251-3405-4.

MALONEY, Carmel. The role of ritual in preschool settings. Early Childhood Education Journal. 2000, vol. 27, issue 3, s. 143-150. DOI: 10.1007/bf02694227.

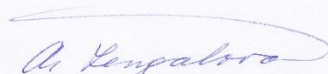
Vedoucí bakalářské práce: **doc. PaedDr. Jana Majerčíková, PhD.**

Ústav školní pedagogiky

Datum zadání bakalářské práce: **24. listopadu 2015**

Termín odevzdání bakalářské práce: **27. dubna 2016**

Ve Zlíně dne 24. listopadu 2015

doc. Ing. Aněžka Lengálová, Ph.D.
děkanka

doc. PaedDr. Adriana Wiegerová, Ph.D.
ředitelka ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 25.4.2016

.....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce má teoreticko- empirický charakter. Cílem práce je popsat, jestli jsou rituály živým fenoménem a jakým způsobem jsou využívány v edukační praxi současné mateřské školy. V teoretické části jsou shrnuty obecné aspekty rituálů a popsány specifika jejich uplatňování v mateřské škole. V empirické části jsou prezentovány výsledky kvalitativně orientovaného výzkumu. Data byla sesbírána prostřednictvím polostrukturovaného interview a participačním pozorováním. Z analýzy se vynořily tři hlavní kategorie. První kategorií jsou funkce rituálu v mateřské škole, následující kategorií jsou děti jako aktéři rituálu a poslední kategorií je učitelka jako manažer rituálu. Tyto kategorie se vzájemně ovlivňují a udávají konkrétní využití rituálu v mateřské škole.

Klíčová slova: rituál, ritualizace, rituál v mateřské škole

ABSTRACT

Bachelor thesis has an empirical character. Its aim is to describe whereas the rituals are still a lively phenomenon and by which means are they utilized in the educational reality of current nursery school. In theoretical part, general aspects of a rituals are summarized and specifics of their utilization described in the framework of nursery school. In empirical part, there are presented the results of qualitative research, whose data were collected by semi-structured interview and participatory observation. Three categories emerged from analysis of the data. First category are functions of the ritual in nursery school, next category are children as participants in ritual and the last category is teacher as a manager of ritual. These categories interact with each other and set the utilization of ritual in nursery school.

Keywords: ritual, ritualized behavior , ritual in nursery school

Děkuji paní doc. PaedDr. Janě Majerčíkové, PhD. za odborné vedení této práce. Dále děkuji všem paním učitelkám, které byly ochotné se tohoto výzkumu zúčastnit a zároveň všem paním ředitelkám, které tento výzkum ve svých mateřských školách umožnily. Chtěl bych také poděkovat své rodině za podporu, kterou mi při studiu poskytuje.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 RITUÁL JAKO SOUČÁST LIDSKÉHO ŽIVOTA	11
1.1 VYMEZENÍ POJMU RITUÁL	11
1.2 DĚLENÍ RITUÁLŮ	13
1.3 RITUALIZACE	15
1.4 FUNKCE RITUÁLU	17
2 RITUÁL V MATEŘSKÉ ŠKOLE	19
2.1 PODOBY RITUÁLU V MATEŘSKÉ ŠKOLE.....	19
2.2 RITUÁLY V RÁMCI EDUKAČNÍCH PROCESŮ V MATEŘSKÉ ŠKOLE	22
2.3 POZICE UČITELKY V REALIZACI RITUÁLU	24
II PRAKTICKÁ ČÁST	26
3 ZPRACOVÁNÍ ZÍSKANÝCH DAT	27
3.1 CÍL VÝZKUMU A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	27
3.2 SBĚR DAT	27
4 INTERPRETACE ZÍSKANÝCH DAT	29
4.1 TVORBA SPOLEČENSTVÍ POMOCÍ RITUÁLU.....	29
4.2 ROVNOCENNÉ POSTAVENÍ DĚTÍ V RITUÁLU	30
4.3 RITUÁL JAKO ZDROJ JISTOTY	32
4.4 RITUÁL JAKO PŘECHOD OD JEDNÉ ČINNOSTI KE DRUHÉ	33
4.5 PODPORA OČEKÁVANÉHO CHOVÁNÍ PROSTŘEDNICTVÍM RITUÁLU	34
4.6 RITUÁL JAKO MAPA	35
4.7 TOUŽEBNÉ OČEKÁVÁNÍ RITUÁLU DĚTMI.....	37
4.8 DĚTI VÍ, JAK V RITUÁLU KONAT	39
4.9 DŮVODY POZITIVNÍHO VZTAHU UČITELKY K RITUÁLU	40
4.10 PŘÍNOS RITUÁLU PRO UČITELKU	41
4.11 RIGIDITA VERSUS FLEXIBILITA UČITELČINY PRÁCE S RITUÁLEM	42
5 ZÁVĚRY VÝZKUMU	46
ZÁVĚR	47
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	48
SEZNAM PŘÍLOH	51

ÚVOD

Rituály jsou součástí našeho života. Provází nás skrze jednotlivé životní etapy a sdělují nám, kde zrovna se na své životní cestě nacházíme. Neříkají nám, ale jen kde jsme, ale také kdo jsme. Pomáhají nám v době krizí a nejistoty, kdy poskytují bezpečí. Zároveň však nad námi mají velkou moc, jelikož ovlivňují to, jaký bude náš život.

Problematika rituálů se jeví jako velmi atraktivní téma. Zahrnuje v sobě určité tajemno, které při vyslovení slova rituál vyvstane. Ač je téma rituálu velmi populární ve vědních disciplínách jako etnologie, či antropologie, v rámci pedagogiky není rituálům věnována taková pozornost, jakou by si dle nás zasloužily. Ještě větší vakuum pak panuje u rituálů v kontextu mateřské školy. Tato práce tak chce nabídnout vhled do této problematiky. Jejím cílem je popsat, jestli jsou rituály živým fenoménem a jakým způsobem jsou využívány v edukační realitě současné mateřské školy.

Teoretická část této práce má za cíl shrnout obecné aspekty rituálu a popsat jeho specifika v rámci mateřské školy. V první kapitole je věnován prostor rituálu v obecném kontextu. V kapitole je stanoveno vymezení rituálu, jeho dělení a funkce. V druhé kapitole jsou tyto obecné aspekty zasazeny do kontextu mateřské školy. V této kapitole jsou popsány konkrétní podoby rituálu v mateřské škole, jeho specifické funkce a také pozice, kterou učitelky v realizaci rituálu zaujímají. V této práci se budeme opírat především o práce O. Kaščíka, jelikož se této problematice věnoval dlouhodobě a velmi podrobně. Ve své knize také nabízí jako jeden z mála komplexní a ucelený pohled na zkoumanou problematiku rituálů v mateřské škole. Jako významné se také jeví zahraniční zdroje, jelikož se v rámci zkoumané problematiky podrobně věnují konkrétním aspektům rituálu. Zpravidla nenabízí tak komplexní pohled, který zohledňuje více aspektů jako O. Kaščík. Detailně však popisují svou vybranou oblast zájmu.

Cílem výzkumu, který předkládáme v praktické části je popsat, jak jsou rituály využívány v mateřských školách. Dílčí cíle jsou popsat, při jakých příležitostech se rituály v mateřské škole využívají, za jakým účelem jsou využívány a popsat jak učitelky v mateřské škole vnímají rituály. Data budou získána prostřednictvím polostrukturovaného interview a participačním pozorováním a následně analyzována prostřednictvím otevřeného kódování.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 RITUÁL JAKO SOUČÁST LIDSKÉHO ŽIVOTA

Pojem rituál, může v lidech vyvolávat rozličné obrazy. Snad první z nich se může týkat posvátného obřadu spojeného s náboženstvím, obětmi a šamanismem. Čím více však nad pojmem budeme uvažovat, tím více se nám přiblíží. Stačí se zamyslet nad průběhem našeho života. Rituály najdeme v situacích pro náš život významných a jedinečných, ale i v těch, které se v průběhu našeho života několikrát opakují. Příkladem těchto opakujících se rituálů může být slavení významných svátků. Český národ lze považovat za převážně ateistický, valná většina obyvatel však přesto stále slaví Vánoce. Každý rok lidé zdobí stromeček, pečou cukroví a dávají si dárky. Otázkou však je, pro kolik lidí, je tento svátek stále svátkem duchovním, který si zachovává svoji náboženskou stránku a pro kolik lidí se tento duchovní rozměr vytratil. Příkladem jedinečných rituálů je třeba poslední zvonění či imatrikulace, ty duchovní stránku ani neztratily, jelikož ji nikdy ani neměly. Nelze také zapomenout na rituály, které vedle těch předešlých vypadají tak nevýznamně, rituály, které se v životě každého jedince odehrávají každý den jako ranní káva či cigareta o přestávce. Toto jsou však velmi konkrétní případy, jejichž úkolem je pouze ilustrovat rozličný význam rituálu.

1.1 Vymezení pojmu rituál

Definovat samotný pojem rituál je poměrně náročné. Příkladem je Kaščák. „Rituály jsou takové aktivity, které se odehrávají ve specifické odtrženosti od běžného života, začínají a končí specifickou ceremonií, mají silný symbolický obsah, ze kterého se odvíjí jejich téměř sakrální funkce vysvěcení či zasvěcení.“ (Kaščák, 2010, s.26)

I přes uvedený příklad je pro odborníky náročné se na společné definici shodnout, jelikož každý na rituál nahlíží z trochu jiného úhlu pohledu. Tento stav trefně popisuje Audhem (2007 in Kaščák, 2009), která uvádí jedinou shodu, panující v tom, že se jedná o činnosti, jež se opakují. Mnoho autorů také definuje rituál přes jeho funkce, nikoliv jeho znaky. U těchto znaků lze však sledovat velkou roztržitost názorových proudů. Přestože určitá část vědecké komunity je schopna se na několika znacích rituálu shodnout, stále stojí v opozici k jinému názorovému proudu, který se na znacích rituálu byl také schopen shodnout, bohužel se jedná o znaky zcela odlišné či dokonce opačné.

Asi nejvýrazněji lze vnímat tento rozpor v oblasti posvátnosti, či náboženského náboje rituálu. První zkoumání rituálů započalo již v 19. století a dlouho dobu se zaměřovalo pouze

na popis velkých obřadních rituálů zpravidla exotických kultur, příkladem je Van Gannep (1997). V 60. letech 20. století se začalo na pojem rituál nazírat i z jiných úhlů pohledů. Nová generace etnologů a antropologů začala zdůrazňovat komunikační složku rituálu a rituály byly vnímány i v rámci západních kultury (Kašćák, 2009). Klasićtí etnologové a antropologové však trvají na tom, že pravý rituál v sobě musí obsahovat prvek náboženství. Lze však najít autory, pro které je náboženství možnou, nikoliv však nutnou součástí rituálu. Příkladem je Boyer a Liénard (2006), podle kterých mohou být rituály jak náboženské, tak světské. Howell a Scully (2008) přiznávají, že rituál může mít duchovní náboj, za rituál však lze označit i každodenní chování, které je oproštěné od duchovna. Najdou se i autoři, pro které rituál není nikterak posvátný, ale je běžnou součástí každodenního života (Bushell, 1997). Prvky náboženství lze tedy vnímat jako významný znak rituálu a to jak v případě samotné přítomnosti tohoto duchovního aspektu, tak i v případě vědomí o jeho absenci. Cílem však zde nebylo stavět do opozice určité názorové proudy. Tento příklad má pouze demonstrovat jak komplikované je dojít ke shodě na jednom znaku rituálu, natož pak na ucelené definici.

Dobrat se ucelené definice, na které by se shodli všichni, je náročné. Možností, jak se k tomu přiblížit je popsat znaky rituálu, které jsou vnímány, jako významné. Jako zásadní prvek je vnímána přítomnost symboliky (Lemešová, 2011) a to i v případech, že se nejedná o náboženský rituál. Dalším znakem je to, že svůj význam čerpá z tradice a ze zvyků předávaných z generace na generaci (Howell, Scully, 2008). Rituál tak nepodléhá přílišné kontrole či revizi jeho účastníky. Svou důvěryhodnost získává z toho, že je starobylý a že se jej účastnilo už mnoho lidí.

Obecně lze rituál charakterizovat jako určitou sekvenci úkonů a aktivit (Boyer, Liénard, 2006). Ač někteří uvádějí, že tyto aktivity jsou unikátní a musí být specificky vymezeny místem a časem a zcela odtrženy od reality (Závodyová, 2009) jiní je chápou jakou běžnou součástí dne (Arslan, Seridade, 2012).

Rituál však neexistuje sám o sobě a podstatný je vztah jedince k danému rituálu. Zde je třeba zmínit velký důraz, který je kladen na emocionalitu (Maloney, 1996). Jedinec si k rituálu vytváří silné osobní pouto a zpravidla rituál vnímá jako podstatnou součást svého života.

Jako významná je vnímána také úloha těla. Jedinci jsou v rámci rituálu zapojeni do činnosti, která nezdířka vyžaduje tělesnou aktivitu a specifické pohyby od jeho účastníků.

Při rituálu lze pozorovat určitou fyzickou manifestaci prožívaného, která by se měla odrazit v tělesné angažovanosti (Kaščák, 2009).

V rámci rituálu lze pozorovat také specifickou úlohu řeči. Ta bývá oproštěna o svou významnou složku a je redukována na pouhé stereotypní opakování frází. Důležitá je přesnost tohoto opakování frází, nikoliv hledání nového významu (Kaščák, 2010).

Další významný znak rituálu je osobnostní transformace. Po ukončení, či i v průběhu samotného rituálu lze pozorovat, že dochází ke změně identity účastníka a to především v jeho sociální pozici (Kaščák, 2010).

Z těchto charakteristik by bylo vhodné utvořit jakýsi ucelený pohled na rituál. Jak již bylo zmíněno dříve, jednotná definice která by zahrnovala všechny aspekty a zohledňovala veškeré úhly pohledu, prakticky neexistuje. **Z výše uvedeného však lze rituál chápat jako stabilně se opakující konkrétní činnosti, jež jsou součástí lidského života, vycházející z náboženství, mající na jedince velký vliv v oblasti tělesné a emoční.**

1.2 Dělení rituálů

Stejně tak, jako se liší názory na to, co je a co už není rituál, je pestrá i jejich kategorizace. Je vhodné začít rozdělením rituálu podle Van Gannepa (1997) jelikož, byl první, kdo se na základě tehdejšího poznání o rituálech, pokoušel a jejich kategorizaci. Van Gannep (1997) kategorizuje rituály z hlediska několika protichůdných aspektů:

- Rituály sympaktické, které pracují s vírou v působení podobného na podobné, části na celek, či slova na čin. V opozici k nim stojí rituály kontaktní, ve kterých je významná materiálnost a přenos dotykem ať už přímým, či na dálku.
- Další dvojicí jsou rituály pozitivní, které slouží k dosažení kýžených výsledků a proti nim stojí rituály negativní, které slouží k tomu, aby se jedinec vyhnul nechtěné situaci.
- Poslední navzájem výlučnou dvojicí jsou pak rituály přímé, které mají okamžitý účinek a jejich průběh je zpravidla krátký. Opakem jsou jim rituály nepřímé, které působí jako určitý iniciátor věcí budoucích a jejich výsledky se mohou dostavit za delší časový úsek.

Van Gannep (1997) tedy popisuje tři významné dvojice aspektů rituálů. V rámci každé dvojice však může rituál zaujímat pouze jeden z uvedených stavů. Nad nimi stojí dvojice

rituálů animistických a dynamistických. Animistické rituály jsou osobní a do jisté míry unikátní, protože svou specifickou podobu nabývají skrze konkrétního jedince, který je provádí. Naproti nim pak stojí rituály dynamistické, které jsou neosobní, jelikož jsou vytvářeny a uplatňovány společností.

Jak rituály animistické, tak ty dynamistické mohou zaujímat vždy jednu charakteristiku ze všech tří vzájemně se vylučujících dvojic popsaných výše. Lze tak najít rituály sympaktické, pozitivní a nepřímé, které mohou být jak animistické, tak dynamistické. Nelze však takto pracovat opačně, čili sympaktický, pozitivní a nepřímý rituál nemůže být zároveň animistický i dynamistický.

Toto rozdělení pak Van Gannep vyjadřuje graficky takto (1997, s. 18):

ANIMISTICKÉ RITUÁLY

rituály sympatetické	rituály kontaktní
rituály pozitivní	rituály negativní
rituál přímé	rituály nepřímé

DYNAMISTICKÉ RITUÁLY

Pro lepší pochopení lze využít Van Gannepův příklad. „Nejí-li těhotná žena ostružiny, protože by to znamenalo dítě, provádí negativní přímý kontaktní dynamistický rituál; věnuje-li námořník, který unikl záhubě, Panně Marii jako ex-voto malou loď, jde o pozitivní nepřímý sympaktický animistický rituál.“ (Van Gannep, 1997, s. 18) Toto je naprostý základ dělení rituálů, protože k nim Van Gannep přistupuje v té nejobecnější rovině.

Další dělení rituálů nabízí Wulf (2009, s.263 in Kaščáka 2010, s. 13). Ve svém dělení uvádí:

- přechodové rituály (například svatební obřad)
- rituály úřední (kdy jedinec přebírá určitou pozici)
- sezóně podmíněné rituály (jako Vánoce)
- rituály ztotožnění (například při společném jídle)
- rebelské rituály (třeba mladistvých v pubertě)
- interakční rituály (jako pozdravy a loučení)

Takovéto rozdělení rituálů je snáze uchopitelné, než Van Gannepovo obecné, jelikož si pod ním lze snáze představit konkrétní aktivity.

Arslan a Seridade (2012) nevytváří tolik kategorií, ale jejich dělení je taktéž poměrně konkrétní. Uvádí rituály souhlasné a odlišující. Rituály souhlasné spojují jednotlivé členy komunity, vytváří společnou minulost, přítomnost a budoucnost takového společenství a dávají mu jako celku jasné ideály a identitu. Jedná se o hromadné akce, kde se sejde více lidí, třeba významné ceremonie jako první den ve škole, či státní svátky a oslavy s nimi spojené. Odlišující rituály jsou takové, které poukazují na rozdílnost skupiny či jedince od ostatních a tuto rozdílnost zdůrazňují. Na druhou stranu odlišující rituály posilují závazky právě k této malé skupině. Příkladem může být hlášení se ve třídě či nošení školních uniforem.

Další dělení pak nabízí Kunze a Salamander (2011). Ti se zaměřují na rituály v průběhu dne, kde uvádí rituály vstávání, stolování, rituály volného času a rituály usínání. Dále také identifikují skupiny rituálů spojené s konkrétními ročními obdobími.

Cowa a Salle (2000) naopak rituály dělí opět v obecnější rovině. Rozlišují rituály integrace, které označují též jako makrorituály a rituály interakce, neboli mikrorituály. Makrorituály jsou velké a promyšlené ceremonie, vycházející z posvátna a spojující komunitu. Mikrorituály jsou naopak jednoduché procedury, sloužící k podoře každodenních kontaktů s ostatními a utváření vlastní identity. Mikrorituálům resp. ritualizacím bude ještě věnován prostor v následující podkapitole.

1.3 Ritualizace

Jak už bylo popsáno výše, rituály nemusí být nutně jedinečné a neopakovatelné, ale mohou být součástí každodenního života. V této souvislosti se v odborné literatuře objevují pojmy jako malý rituál, mikro rituál, mlčenlivý rituál, či právě ritualizace. Ritualizace jsou stejně tak jako rituály časově a prostorově ohraničené události, které se opakují a projevují se převedším v tělesné rovině, na rozdíl od rituálů však postrádají exkluzivitu a symbolický náboj (Kaščák, 2004). Toto oproštění se od symbolů a jejich každodenní všednost je pro ritualizace typické. Nejsou tedy tak velkolepé jako výroční rituály. Pro ilustraci typickým rituálem může být vánoční besídka, zatímco typickou ritualizací je každodenní přání dobré chuti před společným obědem. Tyto ritualizace nejsou

izolované činnosti, ale zpravidla probíhají v určitém kontinuu v průběhu celého dne. Tak jako rituály dávají řád a posloupnost lidskému životu, tak mohou ritualizace dávat tento řád a posloupnost jednomu dni. Důležité je v této souvislosti zmínit to, že už při klasických velkých rituálech jsou všechny záměry rituálu jedinci zpravidla nejasné, o to méně jasné jsou pak při každodenních ritualizacích (Kaščák, 2009). I navzdory této nejasnosti a složitější uchopitelnosti pro jejich účastníky si však ritualizace zachovávají všechny funkce rituálu. Navíc jsou oproti rituálu časově daleko ekonomičtější (Kaščák, 2010).

Pojem ritualizace se také objevuje v zahraniční literatuře nicméně v zcela odlišném kontextu. Boyerd, Lineard (2006) vnímají ritualizaci jako proces, kdy se jedinec seznamuje s rituály dané skupiny a postupně si je osvojuje. Je tedy chápán obdobně jako pojmy socializace či enkulturace, jako proces, v rámci něhož se jedinec učí fungovat v dané skupině. Dissanyake (2006) zase chápe ritualizaci jako proces utváření rituálu z původně neritualizované činnosti v takovou, která znaky rituálu naplňuje. Zdejšímu chápání pojmu se pak přibližují Cowa a Salle (2000). Ti rituály dělí na rituály integrace, které označují též jako makro rituály. To jsou promyšlené ceremonie, které vycházejí z posvátna a spojují komunitu. Druhou kategorií jsou rituály interakce neboli mikro rituály, což jsou jednoduché procedury, sloužící k podoře každodenních kontaktů s ostatními a utváření vlastní identity. Maloney (2000) pak dělí rituály na vysoké a nízké kdy právě ty nízké lze označit v našem kontextu jako ritualizace. Jako hlavní rozdíl uvádí to, že vysoké rituály se pojí s významnými životními situacemi. Naopak nízké rituály jsou součástí našeho každodenního života. Jak lze pozorovat chápání pojmu ritualizace je v zahraničí zcela odlišné. Někdy autoři používají výraz *ritualized behavior*, což lze přeložit jako ritualizované chování. Zpravidla však používají obecný pojem rituál a to, jestli se jedná o rituál či ritualizace zjistí až čtenář z kontextu.

V Česku a na Slovensku bylo označení toho pojmu zpočátku proměnlivé, kdy se mísily označení mikro rituál a ritualizace. Z publikovaných prací lze však pozorovat, že se nakonec zažil a ustálil pojem ritualizace. Tuto genezi a následné ustálení lze dobře pozorovat v pracích Kaščáka, který na toto téma publikoval několik let. Ač se v průběhu let měnilo označení, význam pojmu se neměnil.

V rámci zkoumané problematiky však někdy dochází ke ztrátě rozlišování pojmů rituál a ritualizace v průběhu textu. Pokud autor na začátku práce jasně vymezí, že se ve své práci věnuje ritualizacím (Kaščák in Švaříček, Šed'ová, 2014) konkrétní příklady už následně označuje jako rituály. Někdy je proto nutné, stejně tak jako v zahraniční literatuře, vnímat

především kontext. Lze však předpokládat, že pokud není uvedeno jinak, pojem rituál zpravidla označuje výroční, velký rituál jako imatrikulace. Pojem ritualizace pak označuje každodenní malý rituál jako ranní káva.

Existence pojmu ritualizace je tedy velmi přínosná, jelikož umožňuje daleko lépe rozlišovat mezi výjimečným rituálem a každodenní ritualizací. Je však nutné zdůraznit, že obě tyto podoby jsou stále rituálem. Jejich pojmové rozlišení tak umožňuje přesněji chápat zkoumanou problematiku.

1.4 Funkce rituálu

Jak již bylo popisováno v úvodu kapitoly, mnoho autorů definuje pojem rituál přes jeho funkce, spíše než jeho znaky a tak by bylo záhodno těmto funkcím věnovat patřičný prostor. Lze pozorovat daleko větší konsenzus v tom, jaké funkce rituál zastává, oproti tomu, jak rituál definovat. V těchto rozličných funkcích je těžké identifikovat, které by měly být více, či méně významné a tak spíše než nějaká kategorizace a hierarchizace lépe poslouží jejich prostý výčet.

První funkci zmiňuje už i Van Gannep (1997) a tou je umožnění člověku, orientovat se v čase. V rámci jednoho dne jsou to rituály, které dávají každodenním aktivitám určitou strukturu, ale zároveň tuto strukturu provazují do celku. Lidský život však není jen jeden den. Jsou to právě rituály, které člověku umožňují vnímat kontinuitu včerejška a dneška (Kašćák, 2009). Pokud se den sestává ze série rituálů, není to však přesný čas, který je pro člověka určující, ale právě rituály. Představme si, že svůj pracovní den začínáme vypitím šálku kávy, po kterém se pustíme do práce. Je jedno, jestli tuto kávu vypijeme o deset minut později či dříve než včera. Zpravidla nezačneme pracovat dokud, si nevypijeme svou kávu. Pokud po práci už kávu nepijete, další pracovní den logicky nezačíná, dokud si opět nevyčutnáte svůj ranní šálek. Stejně tak jako tato ritualizace dává řád dnům, dávají velké rituály řád celému lidskému životu. Tento život pak člověku umožňují členit na úseky (Lemešová, 2006). Příkladem mohou být narozeniny, spojené s dortem a sfoukáváním svíček. Takovéto rituály v lidech vytváří velmi silné vzpomínky (Howell, Scully, 2008) a tak

i přesto, že se neodehrávají denně, si je člověk pamatuje a stejně jako ty denní, mu tyto výroční rituály poskytují řád a kontinuitu života.

Další významnou funkcí, je vytváření společenství. Rituály slouží jako facilitátor sociálních kontaktů (Cowa, Salle, 2000). Tento kontakt je významný, pokud má v budoucnu ke vzniku nějaké komunity vůbec dojít. Když už jedinci tuto komunikaci navážou a společnou komunitu vytvoří, rituály pak do jisté míry udržují chod tohoto nově vzniklého společenství. Společné rituály totiž podporují sounáležitost a spojují jedince do celku a dávají členům této skupiny společnou identitu (Lemešová, 2011). Pokud bude tato komunita úspěšná, měla by se přirozeně rozrůstat. Rituály, které v rámci komunity panují, pak pomohou s integrací těchto nových členů. Postupem času se také změní jejich pozice ve skupině na rovnocenné soukmenovce. Kašćák (2009) tyto procesy označuje jako řízenou osobnostní transformaci. Dále také uvádí, že tato transformace je možná, jelikož právě díky rituálům lze překonávat socioekonomické, či dokonce etnické odlišnosti těchto nových členů.

Významná funkce je také stabilizační. Dříve či později v životě každého člověka dojde k narušení jeho navyklého systému nějakou nečekanou událostí. Můžou to být problémy v rodině, zdraví, finance, živelné katastrofy či cokoliv co významným způsobem zasáhne člověku do života. Rituály člověku umožní tuto změnu pozorovat a snadněji identifikovat. Něco se změnilo a narušilo to, na co byl odjakživa zvyklý. Právě v této krizi to však mohou být právě rituály, ke kterým se člověk upne, jako k něčemu, co mu v této nové situaci poskytne stálost a stabilitu (Bushnell, 1997). Takto rituály fungují nejen pro jednotlivce, ale i pro skupinu. V době krize ji mohou stmelit, dát jim společný cíl a podnítit spolupráci. Navíc rituály poskytují obraz o tom, jak by věci měly probíhat v ideálním stavu (Geertz, 1983 in Bushnell 1997). To může dopomoci k tomu, aby se lidé byli schopni k tomuto stavu vrátit, či jim alespoň umožňuje na stav krize reflektovat.

Rituály slouží také jako informační platforma a sdělují účastníkům svůj význam. Skrze rituály se lidé dozvídají o důležitých informacích, tradicích a pravidlech komunity, do které patří. Karlová (2013) toto vyjadřuje výstižným a zároveň nádherným pojmem „rituály jako zpráva o obrazu světa.“ Tyto rituály také v jedincích vyvolávají konkrétní pocity a ukazují jim, jak je vhodné se v dané situaci cítit (Dissanyake, 2006). Tím, že si tento pocit jedinec prožije, pak přirozeně směřuje k dispozicím, které od něj komunita očekává. Bushnell (1997) však uvádí, že rituály svůj význam pouze nesdělují, ale jsou prostorem, kde se tento význam utváří a proměňuje. Lze tedy vnímat, že ač se rituály snaží být rigidní a tuto rigiditu vyžadují i od svých účastníků, je v rámci rituálu prostor ke změně. Tato změna zpravidla nebude rychlá a ani natolik zásadní, aby změnila podstatu rituálu. Je však možná.

2 RITUÁL V MATEŘSKÉ ŠKOLE

Rituály jsou součástí lidského života a to jak ve formě velkých výročních rituálů, tak každodenních ritualizací. Je tedy podle nás nemyslitelné, aby rituály nebyly součástí i života mateřské školy. Zkoumání rituálů v prostředí školy, potažmo mateřské školy je však pole poměrně neprobádané. Na Slovensku se tomuto tématu věnuje okrajově M. Lemešová, ale hlavně O. Kaščák. Kaščák sám uvádí, že v této problematice bylo publikováno jen málo kvalitních zahraničních studií. Neprobádanost oblasti rituálů v mateřské škole uvádí i Howell a Scully (2008). Kaščák (2010) však popisuje, že o toto téma se zájem pomalu probouzí. Důvodem je právě toto vakuum ve zkoumané problematice, které dává nově vzniklým pracím punc exkluzivity. Přitom se prostředí mateřské školy jeví jako velmi vhodné ke zkoumání rituálů, jelikož průběh dne zde ještě není striktně organizován jako na škole základní. Učitelce se tak nabízí široký prostor pro realizaci rituálů členící dění v mateřské škole. Jako velmi vhodný způsob jak čas v mateřské škole strukturovat se jeví právě rituály (Kaščák, 2010).

2.1 Podoby rituálu v mateřské škole

Život v mateřské škole ještě není tak výrazně členěn na čas učení a čas volna, které na vyšších stupních vzdělávání předěluje školní zvonění či několik dní odpočinku ve formě sezónních prázdnin. Učitelka má tak otevřené pole působnosti k tomu, aby realizovala unikátní rituály, jejichž podoba může být naprosto jedinečná. Není tak možné obsáhnout všechny konkrétní podoby rituálu, které se v pedagogické praxi využívají. Ve svých znacích se však rituály v mateřské škole neliší a odráží obecné znaky rituálu popsané v předešlé kapitole. Následující konkrétní příklady poslouží k vhodné ilustraci problematiky.

Bushnell (1997) jako příklad rituálu popisuje *potluck* v jedné soukromé základní a mateřské škole. *Potluck* je běžný anglický pojem, nicméně je náročné jej v češtině vystihnout pouze jedním slovem či souslovím. *Potluck* je akce, na kterou dorazí několik lidí a každý z nich musí donést jídlo, které je následně sdíleno mezi všemi členy skupiny. Tato akce však není pouze o jídle, to je jen jednotícím prvkem. Tím hlavním prvkem je společná konverzace účastníků. Škola zde nejprve rodičům rozesílá tištěné pozvánky. Samotnou akci pak zahajují učitelky svými proslovky. Pak nastává hlavní část, kdy by účastníci měli vytvořit menší skupinky a za ochutnávání vybraného jídla se spolu bavit

o dění ve škole. Zde však učitelky jednotlivé rodiny organizují a kladou velký důraz na integraci nových členů do již existujícího společenství. Nové rodiče s dětmi záměrně párují s těmi rodinami, které školu navštěvují již delší dobu. Akce je ukončena společným úklidem, na kterém se spolupodílí jak zaměstnanci školy, tak rodiny a tím upevňují vztahy v komunitě.

Howell, Scully (2008) uvádí několik dalších příkladů rituálů. Zdůrazňují, že tyto velké rituály pomáhají vytvářet silné vzpomínky na situace, které děti a rodiče prožívají společně. Jako příklad popisují rituál, kdy se dětem, které mají nastoupit do třídy Dinosaurů, posílá domů dopis s přáním a malým dinosaurem před samotným nástupem do mateřské školy. Společně s dítětem tento zážitek sdílí i rodiče, když doma dopis čtou. Další aktivitou jsou společné pondělní snídaně s rodiči první pondělí v měsíci, kde opět dochází k tvorbě společné komunity, která u kávy a pečiva probírá dění ve škole. Dalším rituálem je večere, kterou děti společně s učitelkami připravují pro rodiče. Děti posílají domů dopis s pozvánkou, jdou nakoupit suroviny, společně s učitelkami vaří a pak celá komunita dětí, učitelek a rodičů spolu stráví večer s jídlem, které připravily děti pro své rodiče. Zdůrazňují to, že rituály mají pro dítě větší význam a formu trvalejších a živějších vzpomínek, pokud jsou sdíleny s rodiči.

Nelze však opomenout ritualizace, kterou jsou v mateřské škole stejně tak důležité jako velké rituály, ne-li důležitější. Ač se ritualizace svou absencí silné symbolické roviny a svou všedností nemohou v těchto oblastech s výročními rituály měřit, je to právě jejich každodenní všednost, která jejich význam zesiluje neustálým opakováním.

Kaščák (2010) popisuje jako příklad školní ritualizace zvonění zvonečkem před úklidem. Tento jasný signál vytváří dětem předěl mezi hrou a prací. Děti se na toto znamení okamžitě pouští do úklidu a stává se z nich jakási uklízečká četa. V této souvislosti také Kaščák zmiňuje uklízečká básničky, které se k této aktivitě pojí. Pokud je učitelka zavede při úklidu a bude je pravidelně opakovat, postupně se básničky stanou ritualizacemi, stejně tak jako zvonění zvonečkem. „Přechody od jedné aktivity ke druhé jsou doprovázeny, rytmickými a specifickými projevy s angažovanou slovní a tělesnou složkou, jsou specificky orámované, deklamované jsou zpravidla abnormálním způsobem (šepot, nebo naopak hlasitý zpěv až řev), jsou opakující se, vracejí se každý den ve stejných situacích a děti při jejich vykonávání působí odosobněně.“ (Kaščák, 2010, s. 135)

To, že ritualizace nemusí být pouze činnosti, ale i slova či slovní spojení popisuje Závodyová (2009). Ta pozoruje ritualizace při výuce angličtiny v mateřské škole. Jedná se o zaběhlé formulky organizující průběh výuky angličtiny. Zdůrazňuje tělesnou manifestaci, kdy děti sedí v kruhu kolem učitelky a nemohou zaujmout jinou polohu, jinak jsou učitelkou usazeny zpět na místo. Zároveň spousta formulek je spojena s tělesnou stránkou jako *Hands up, Sit down, Stand up*, ke kterým se opět pojí tato tělesná manifestace, kdy děti nejenže dané fráze opakují po učitelce, ale i fyzicky vykonávají obsah fráze. Taky popisuje, jak se děti učitelky ptají, jestli dnes budou opět zpívat písničku, tak jako obvykle. Něco podobného popisuje Kaščák (2008) a sice, že když jsou ritualizace zažité, zpravidla není ani potřeba iniciace ze strany učitelky. Díky své pravidelnosti děti ritualizace už očekávají a vyžadují. Pokud na ně učitelka někdy zapomene, provedou je dokonce i samy.

Dalším příkladem může být společné vítání se dětí s učitelkou v ranním kruhu, či společné stolování a hromadné poděkování dětí před jídlem paní kuchařce a popřání dobré chuti (Kaščák, 2010). Maloney (1996) pak popisuje individuální vítání dětí při příchodu do třídy učitelkou, či zaznamenávání data a počasí do specifické tabulky.

Někde na pomezí rituálu a ritualizace stojí oslavy svátků a narozenin dětí. Jsou totiž poměrně časté a ve třídě se slaví i několikrát za měsíc, proto je nelze postavit na úroveň rituálu, který probíhá jednou za rok. Zároveň však nejsou tak všední, jako každodenní ritualizace cinkání zvonečku před úklidem. Přesto však Kaščák (2010) popisuje oslavu narozenin, která je velmi specifická, kdy paní učitelka chystá dětem dortu, obdarovává je diplomem a květinou. Děti zde také nepřejí oslavenci žádné zvlášť, ale jsou vybráni pouze zástupci skupin dívek a chlapců. Poté se zapálí svíčky na dortu a celá třída společně zpívá píseň. Je tedy náročné rozhodnout, zdali takto propracovanou oslavu narozenin stavit do stejné skupiny ritualizací, jako je zvonění zvonečkem před úklidem jen proto, že nemá symbolickou rovinu, která je prvkem, jenž odlišuje rituál od ritualizace.

Tyto příklady tak dávají představu o tom, jak mohou rituály v mateřské škole vypadat. Lze tedy vnímat, že rituály jsou sice běžnou, ale zároveň velmi významnou součástí života v mateřské škole a to jak v rámci jednoho dne, tak v průběhu celé docházky.

2.2 Rituály v rámci edukačních procesů v mateřské škole

Mateřská škola je místem, kde rituály zaujímají významnou pozici. Ač má výchovně vzdělávací proces a s ním související rituály svá specifika, tak tyto školní rituály stále odráží obecné znaky a funkce rituálů.

Významné aspekty rituálů při podporování učebních a vzdělávacích procesů detailně popsali Wulf a Zirfas (2007, in Kaščák, 2009, s. 47). Ač se jejich práce věnuje vyššímu stupni vzdělávání, aspekty, které pozorovali lze nalézt i ve škole mateřské:

1. Rituál vytváří učební kulturu. V ní se jednotlivci učí jako komunita skrze sociální a kulturní transmisi. Tato učební kultura má stanovené své pravidla, které podporují sociální pořádek a zajišťují homogenitu učební kultury.
2. Rituál zprostředkovává specifické formy učení. Ty čerpají z praktických zkušeností účastníků rituálu. Toto učení probíhá v konání, které navenek upevňuje především tělesné dispozice, které se však v rituálu interiorizují i do psychiky účastníka rituálu.
3. Učení v rituálu je performativní. Je pozorovatelné, prezentované či stylizované a směřované navenek, na pozorovatele.
4. Rituál podporuje kontinuitu a koherenci učení. Učení v rituálu je repetitivní, čímž se efekty učení stabilizují. Zároveň však rituál podporuje aktualizaci tradičních učebních obsahů v aktuálních podmínkách.
5. V rituálu jsou stírány učební rozdíly mezi jednotlivci jako osobnostní předpoklady, nadání, ale i kulturní diverzita.
6. Rituál také slouží jako prostředek legitimizace samotného rituálu. Akceptace rituálu vyplývá z jeho opakování, v němž se prezentuje důvěra v rituál a akceptace pořádku, který rituál nastoluje. Pokud by došlo k zpochybnění rituálu, přestal by rituál být rituálem.
7. Učení v rituálu probíhá především prostřednictvím pozorování a nápodoby ať už rituálních pohybů či formulek. Toto chování se pak jedinec v rámci rituálu snaží zpřesňovat na základě pozorování ostatních.
8. Rituál také vede k podpoře individuality účastníků. Podpora sociálního a praktického učení je totiž vede k pocitům kompetentnosti a víry v osobní schopnosti. V rituálu totiž jeho účastníci zažívají pozitivní emoce.

Tato pozitivní sebedůvěra jim pak pomáhá v úspěšné budoucí organizaci vlastních procesů učení.

Takto aspekty rituálu shrnují Wulf a Zirfas (2007). Jejich pojetí je odborné a na první pohled komplikované. Je však dostatečně obecné, aby v sobě zahrnulo prakticky vše, o čem se jiní autoři zmiňují jen v útržcích. Tím, však nelze říci, že by tyto útržky byly méně hodnotné, dokážou totiž velmi dobře ilustrovat obecné pojetí citovaných autorů.

Jako velmi významný prvek rituálu je vnímána osobnostní transformace jedince, rituály děti formují, mají velkou sílu měnit jejich chování a tím je vést k chování očekávanému (Kaščák, 2010). Od dětí se tak předpokládá, že by se postupně měly s tímto kýženým chováním vnitřně identifikovat. Významný je v této souvislosti vnímán prvek prožití dané situace, kde identifikace s rituálem neprobíhá jen na úrovni psychické, ale i somatické. „Vzdělávání rituálem znamená utváření sociálních kompetencí ukotvených v praktickém vedení těla.“ (Kaščák, 2010, s. 153)

Důležitá je také identifikace jedince se skupinou. Tu lze pozorovat i při společném raním pozdravu, daleko lépe je však viditelná při velkých společných akcích jako jsou vánoční besídky. Děti do nich dávají vše. Lze zde pozorovat zapojení jejich těla při představeních a zároveň nastolená atmosféra má velký vliv na jejich emocionalitu. Vždyť když se vše podaří, jsou odměněny bouřlivým potleskem rodičů. V takovýchto situacích se jedinec natolik identifikuje se skupinou, že jeho úspěchy jsou úspěchem skupiny a naopak (Kaščák, 2010).

Dalším důležitým prvkem je strukturace dětského života jak v rámci dne, tak jeho několikaleté docházky do mateřské školy. Rituály dětem pomáhají se lépe orientovat v jednotlivých aktivitách a vnímat změny těchto aktivit. Jsou to právě rituály, které zajišťují hladší přechod od jedné aktivity ke druhé. Pro malé dítě je den dlouhý jako životní etapa a právě rituály mu pomůžou lépe projít přechodem od jedné aktivity ke druhé (Greenberg, 2000). Tím, že dětem dávají jasnou strukturu dne, jim poskytují jistotu a bezpečí, protože děti ví, co bude následovat (Lemešová, 2011).

Kaščák (2010) také rozebírá problematiku četnosti rituálu ve školním prostředí. Jejich odpůrci varují před tím, že příliš mnoho rituálů totiž upevňuje zaběhnutý stav věcí, vztahy jedinců ve společnosti a podporují opakující se, stereotypní jednání, závislé právě na rituálech. Zastánci naopak obhajují terapeutickou funkci rituálu, jako prostředku k zvládnutí těžkých situací. Dále argumentují tím, že současná společnost se fragmentuje

a jedinci, kteří jsou nyní suverénní individuality, zažívají pocit osamělosti a ztráty identity. Obhajují to, že rituály mají integrační funkci, dávají člověku pocit sounáležitosti a nabízí jasnější orientaci v životě.

Ač už je pravda kdekoliv, invazivně vymýtiti rituály, či horentně zavádět nové není možné už ze samotné podstaty rituálu. Rituál vzniká z každodenního dění, které až během času nabude podobu rituálu. Stejně tak ze dne na den zrušený rituál bude komunita, která v něm léta funguje vyžadovat i přes jeho formální zákaz. Pokud má však být rituál i přes obavy obou protichůdných proudů přínosem, musí ho jeho účastníci akceptovat a umět v něm fungovat. Zároveň jim však tento rituál musí nabídnout určitou flexibilitu (Greenberg, 2000), která umožní jeho částečné pozměnění tak, aby odpovídalo současnému kontextu doby.

2.3 Pozice učitelky v realizaci rituálu

Rituálu jsou přisuzovány různé funkce. Ty by však rituál zpravidla nebyl schopen naplňovat sám o sobě. Často je popisováno, jak rituály pomohou dětem strukturovat den, najít jim hranice chování, či se začlenit do kolektivu. Při tomto výčtu je však téměř vždy ignorována učitelka. Jakoby její snaha měla být snad něčím automatickým, co netřeba ani zmiňovat. To, jak učitelka rituály vnímá je však velmi důležité, protože od toho se odvíjí i to, jak je s nimi schopna pracovat.

Maloney (1996) bilancuje nad tím, zdali je rituál vědomě volený učitelkou s jasným cílem, kterého chce dosáhnout, nebo jestli rituál učitelka uplatňuje podvědomě a automatizovaně, bez toho, aby nad obsahem rituálu přemýšlela. Z jeho případové studie pak vyplývá, že učitelka tyto rituály plánovala záměrně, měla však problém vyjádřit, proč je potřebuje ve své praxi realizovat. Zde se vždy odvolávala na děti a na to, jak jsou pro ně rituály prospěšné a jak jim v životě pomáhají. Maloney však učitelčinu potřebu realizovat rituály spatřuje právě v tomto odvolání se na děti. Přínos pro děti se totiž shoduje s učitelčinou vnitřní ideologií a tou je péče a starostlivost o děti.

Maloney se učitelkám ve svém výzkumu věnoval i nadále a provedl další výzkum se třemi dalšími učitelkami (2000). Na nich demonstruje to, jak rozdílné může být individuální vnímání a práce s rituálem. Jedna učitelka se od přesné podoby rituálu klidně odchýlí, pokud nedojde k obsahové změně rituálu. Druhá učitelka však trvá na naprosto

přesné sekvenci aktivit, ve kterých není možná sebemenší odchylka. Učitelka, která však tuto změnu umožní tak činí vědomě a to s cílem naučit děti kriticky uvažovat v nečekaných situacích. Sama popisuje, že pokud rituál výrazně pozmění, či dokonce vynechá, děti se najednou nemohou spolehnout na jistotu rituálu a musí začít vzniklou situaci na místě řešit. Maloney pak popisuje, že tato změna je spíše možná v ritualizaci, než ve velkém výročním rituálu.

Maloney (2000) se také věnoval tomu, co určuje, jaké rituály učitelka do své praxe zařadí. Velmi často je to vlastní iniciativa, učitelky do chodu školy vnášejí rituály, které jsou jim blízké, znají je velmi důvěrně z vlastního života a mají k nim citovou vazbu. Další cesta je pak okoukání tohoto rituálu v jiné mateřské škole. Poté následuje pokus o implementaci do vlastní třídy a přizpůsobení si tohoto rituálu podle svých představ a potřeb třídy.

Kaščák (2010) také uvádí, že učitelky nejsou schopny vždy identifikovat rituální rovinu jejich činností. Rituály, které učitelky provádí, vnímají jako běžnou součást dne, či zohledňují pouze to, zdali naplňují školní vzdělávací program a zaměřují se tak především na didaktickou rovinu rituálu.

Z těchto výzkumů lze tedy usuzovat, že ne vždy mají samy učitelky nad rituály kontrolu. Některé dokonce vnímají rituály tak silně, že nepřipouští jejich změnu a tak by se mohlo jevit, že spíše než aby rituály využívaly, jsou jimi svazovány. Jiné učitelky však dokáží s rituály dobře pracovat a využívat je v rámci své praxe.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

3 ZPRACOVÁNÍ ZÍSKANÝCH DAT

Na základě zpracování odborné literatury byla v teoretické části položena východiska pro část praktickou. První kapitola byla věnována pojmu rituál v obecném kontextu. Stanovuje jeho vymezení, dělení a funkce. Zohledňuje pohledy věd jako etnologie či antropologie na rituál. Tato práce je však pedagogická a tak teoretická východiska vycházejí především z výzkumů pedagogických. V druhé kapitole pak byly tyto obecné aspekty uchopeny v kontextu mateřské školy. Ta obsahuje konkrétní podoby rituálu v mateřské škole, jeho specifické funkce a také pozice, kterou učitelky v realizaci rituálu zaujímají.

3.1 Cíl výzkumu a výzkumné otázky

Cílem výzkumu je popsat, jak jsou rituály využívány v mateřských školách.

Dílčí cíle:

- Popsat při jakých příležitostech se rituály v mateřské škole využívají.
- Vysvětlit za jakým účelem jsou rituály v MŠ využívány.
- Popsat jak učitelky v MŠ vnímají a realizují rituály.

Hlavní výzkumná otázka zní: Jak jsou rituály využívány v mateřských školách?

Dílčí výzkumné otázky:

- Při jakých příležitostech se rituály v MŠ využívají?
- Za jakým účelem jsou rituály v MŠ využívány?
- Jak učitelky v MŠ vnímají rituály?
-

3.2 Sběr dat

Pro hledání odpovědí na uvedené otázky jsme zvolili kvalitativní výzkumnou orientaci. Od toho se odvíjely zvolené výzkumné metody, kterými byly participační pozorování a polostrukturované interview.

V rámci jednoho vstupu do terénu bylo provedeno participační pozorování po dobu celé dopolední směny pozorované učitelky. Poté následovalo polostrukturované interview, které do jisté míry reflektovalo na jevy, které bylo možné pozorovat během ranní směny konkrétní paní učitelky.

Výzkumný vzorek tvoří 4 učitelky, ze čtyř rozdílných mateřských škol. Jedná se o mateřské školy ve Zlínském kraji, které nejsou alternativními mateřskými školami. S těmito mateřskými školami bylo potřeba nejprve navázat kontakt a domluvit se na schůzce s jednotlivými ředitelkami. Po osobní konzultaci s ředitelkami následovala ještě domluva s konkrétními učitelkami. Bylo nutné se domluvit tak, aby vstupy do terénu probíhaly v rámci ranní směny konkrétní učitelky a zároveň se jednotlivé vstupy nepřekrývaly společným datem. Všechny paní ředitelky a paní učitelky byly ve svém přístupu velmi vstřícné a tak bylo možné nastavit časový harmonogram, který plně vyhovoval vždy oběma stranám.

Všechny učitelky měly dokončené středoškolské vzdělání. Jednotlivé učitelky se mezi sebou výrazně liší délkou praxe. Paní učitelka Ema má za sebou pouze několik měsíců praxe. Paní učitelka Erika učí již pár roků. Paní učitelka Jana už má za sebou více než deset let praxe. Paní učitelka Jitka se za pár let chystá do důchodu. Z důvodu anonymizace zde nejsou uváděny přesné roky praxe a reálné jména participantek. Všechny paní učitelky podepsaly písemný informovaný souhlas s účastí na tomto výzkumu.

Během participačního pozorování byly sepsány hutné terénní poznámky. Polostrukturované interview bylo zaznamenáno na diktafon a následně přepsáno do textu. Takto získaná data byla následně zpracována metodou otevřeného kódování a dále slučována do kategorií, které se staly osou interpretace dat.

4 INTERPRETACE ZÍSKANÝCH DAT

Z analýzy dat se vynořily tři hlavní kategorie s několika podkategoriemi.

1. Funkce rituálu v mateřské škole

- Tvorba společenství pomocí rituálu
- Rovnocenné postavení dětí v rituálu
- Rituál jako zdroj jistoty
- Rituál jako přechod od jedné činnosti ke druhé
- Podpora očekávaného chování prostřednictvím rituálu
- Rituál jako mapa

2. Děti jako aktéři rituálu

- Toužebné očekávání rituálu dětmi
- Děti ví, jak v rituálu konat

3. Učitelka jako manažer rituálu

- Důvody pozitivního vztahu učitelky k rituálu
- Přínos rituálu pro učitelku
- Rigidita versus flexibilita učitelčiny práce s rituálem

Všechny uvedené podkategorie jsou následně popsány v pořadí, ve kterém jsou uvedeny v tomto seznamu.

4.1 Tvorba společenství pomocí rituálu

Rituály v mateřské škole se významně podílí na tvorbě společenství a snaží se jednotlivce shlukovat do jedné velké skupiny.

Toto společenství je potřeba udržovat a utužovat, to lze pozorovat především na činnostech, kterých se hromadně účastní všechny děti ve třídě. Jednou z nich je společné stolování. Ve všech mateřských školách probíhalo společně a přítomnost dětí u něj byla až na výjimky vyžadována. Nově příchozí děti, které přišly do probíhající snídane, byly učitelkami poslány rovnou k jídlu. To, že společné stolování není pouze o jídle, ale o tvorbě komunity lze pozorovat na zpravidla živých debatách dětí, které u jídla probíhají a do kterých

se zapojují i učitelky. Učitelka Jana navíc vybízí chlapce, který je najezený, protože při příchodu snědl oplatek, „*Pojď si alespoň sednout za kamarády, posedět a popovídat si s nima*“. Lze zde jasně vidět, jakou funkci v její třídě svačina má.

Upevňování kolektivu však nemusí probíhat pouze v rámci třídy, ale může probíhat i na úrovni školy. Paní učitelka Jitka popisuje divadla, které si pro sebe jednotlivé třídy v její mateřské škole chystají. Děti se tak dostanou do kontaktu i s dalšími učitelkami a dětmi a nežijí izolované ve své třídě. „*A taky ještě míváme takové, jakože hodně divadla co si hrajeme my učitelky jako pro děti, tak to jsou taky určité formy rituálu, že když se vyhlásí, že některá třídy si nacvičí nějaké divadélko, nebo děti hrají pro ostatní děti, tak se donesou pozvánky a to je v podstatě taky takové jako rituál, že oni vyrobí pozvánky pro nás, donesou, pozvou nás, my jdeme doté třídy, tam si zase všichni sedneme, teď si o tom povídáme, zazpíváme, takový jako společenský rituál v té školce. Je to velice pěkné.*“ I přesto, že tento rituál významně podporuje tvorbu společné komunity, rozdílné skupiny dětí v něm zaujímají rozdílné role. Slouží tak hlavně k seznámení se s ostatními dětmi z jiných tříd. Tato mateřská škola však dále organizuje rituály, kde dochází k tvorbě velkého kolektivu, ve kterém mají všechny děti stejnou pozici. Bylo tu možné pozorovat u vynášení Moreny, kdy jde v průvodu celá mateřská škola a i při rituálním zahánění Moreny a jejím následném zničení jsou přítomny všechny děti, které společně jako celek odříkávají básně a zpívají písně přivolávající jaro.

Rituály jsou tak dobrou příležitostí pro děti, jak proniknout do kolektivu, seznámit se s budoucími kamarády a iniciovat prvotní navázání přátelských vztahů.

4.2 Rovnocenné postavení dětí v rituálu

Dosažení rovnocenného postavení dětí v rituálu z části vychází z povinnosti rituál absolvovat. Rituál zpravidla musí dělat všichni a málokdo se mu může vyhnout.

Paní učitelka Jitka ráno vítá každé dítě individuálně pozdravem spojeným s potřesením ruky a pohledem do očí. Nikdo se tomu nevyhne a nikoho nevpustí do třídy si hrát, dokud se společně nepozdraví. Stejně tak paní učitelka Jana vyžaduje, aby se všechny děti účastnily svačiny. Nově příchozí děti, které velmi zaujme ranní výtvarka, posílá do koupelny s tím, že si to můžou udělat, ale až se nasnídají.

Rovnost dětí lze pozorovat i při úklidu, kdy se děti po zazvonění zvonečku či odříkání specifické básničky pouští do úklidu. Paní učitelka Erika používá pro započetí úklidu tuto básničku: „*Chodím, hledám co mám znát, každou hračku poznávat, do všech koutů zajdu, hračku co tam nepatří, najdu a uložím.*“ Poté začnou uklízet všechny děti. Některé rychleji, některé pomaleji, ale všichni teď uklízí a nikdo si nehraje. Toto stejné postavení dětí v rámci jedné činnosti lze pozorovat i v ostatních třídách kdy je úklid zpravidla iniciován právě zvoněním na zvoneček, na jehož signál všichni končí se hrou a začínají s úklidem.

Tuto rovnost lze také vidět v rituálech, ve kterých děti dělají něco pro ostatní. Ve třídě paní učitelky Emy děti společně každý pátek pečou dort a na jeho pečení se podílí všechny děti. Ingrediencí je zpravidla dost a jednu přísadu může přisypat i více dětí. Vše je pak zakončeno mixováním vzniklého těsta, kdy každé dítě ve třídě mixuje alespoň chvíli. Paní učitelka Jana má ve třídě zavedený rituál služby, kdy jedno vybrané dítě při příchodu dostane kartičku s textem *Dnes se starám já* a jsou po něm vyžadovány specifické úkony pojící se k této funkci jako kontrola úklidu po kamarádech, pomoc učitelce, či přání dobré chuti před jídlem. Ač tedy toto dítě oproti ostatním najednou vystupuje z davu a rovnocennou pozici nezaujímá, v rámci tohoto rituálu služby budou i ostatní děti v budoucnu muset dělat to, co ono dělá dnes a čekají je stejné povinnosti. Paní učitelka Jana má také seznam, ve kterém jsou uvedené jména dětí a kolikrát již byly službou, do něhož mohou nahlédnout i děti. Takto je docílena opět rovná pozice dětí v kolektivu, kdy pokud někdo ještě nebyl vůbec službou, někdo jiný jí zatím nemůže být podruhé, dokud se všichni nevystřídají.

Oslava ukončení dětského lyžařského kurzu je dalším příkladem rituálu, kde je pozice dětí srovnána. Na děti po jejich týdenním snažení čeká závěrečný sjezd se slalomem. V této soutěži lze objektivně zjistit, které tři děti byly nejlepší a ty následně seřadit a odměnit. Odměnu však dostávají všechny děti bez rozdílu. Každý si domů odnáší medaili a diplom, ať už byl první, či poslední a všichni slaví společně.

Díky tomuto rovnocennému postavení nemají žádné děti v kolektivu oproti ostatním nějaké výhody či úlevy. Děti tak nevytváří podskupiny, ke kterým má učitelka rozdílný vztah což podporuje celkovou soudržnost kolektivu, který funguje jako celek.

4.3 Rituál jako zdroj jistoty

Rituály poskytují jistotu v tom, že jsou do jisté míry pořád stejné a tak v nich lze najít bezpečí. Ač je každý den jiný, rituály v něm budou stejné a budou probíhat ve stále stejném pořadí bez velkých odchylek.

Učitelky tuto oblast zmiňovaly pouze v obecné rovině a neuváděly konkrétní příklady. Ten však bylo možné pozorovat u paní učitelky Eriky. Do třídy vchází malý chlapec, ale není schopný se odloučit od maminky, pláče a objímá ji. Učitelka pak přichází s rituálem, kdy chlapci popíše všechny jednotlivé činnosti, které ho během dne čekají a jejich sled. Ranní hra, svačina, společná hra, vycházka a oběd. Víc toho není, jelikož jde chlapec domů po obědě. To chlapce výrazně uklidní, jelikož délku pobytu v mateřské škole je nyní schopný uchopit. Stejně tak další holčička při obědě začne plakat, že chce tatínka. Učitelka jí ihned začne klidnit a opět jí popisuje, co vše jí čeká, než se s tatínkem uvidí. Protože už je oběd, je to jen jídlo na talíři, jelikož i ona jde po obědě a tatínek jistě dorazí co nevidět. „*Tatínek přijde za chvíli, jen se napapáš a je tu*“, říká jí. Stejně tak klidní dalšího chlapce. „*Pořád se ti stýská? Pojd', pojd' si vyčistit zuby, vyspiš se a tatínek přijde.*“

Ač tedy není možné uvést další konkrétní příklady, všechny učitelky se o této jistotě zmiňují. Považují ji za něco, co dítě uklidní. Jelikož jsou rituály neustále opakované, děti se v nich naučí fungovat a pak ví co při rituálu dělat. Pokud se jedná o činnost novou, děti najednou ztrácí pevnou půdu pod nohama, kterou by jim jinak poskytnul rituál. Tato jistota však nemusí spočívat jen v naučeném chování. Ve třídě paní učitelky Emy mají děti na zemi nalepené značky, na které si sedají a ví, že ta značka nikam nezmizí a vždy tam bude. Stejně tak paní učitelka Erika popisuje, že každé ráno s dětmi při svém výstupu vytváří kruh a děti se můžou spolehnout na to, že tam ten kruh vždy bude a oni so do něj budou vždy moci přisednout.

Paní učitelka Jana toto vše shrnuje: „*Spoustě dětí to pomáhá takové to uklidňování a ujišťování se, že to nějak je a že je to stejné, že jo. Rituál je v tom, že je pravidelný jo a to těm dětem dává pocit klidu a bezpečí.*“ Lze tedy pozorovat, že potřebu jistoty, kterou vývojová psychologie u dětí předškolního věku popisuje jako důležitou, rituály velmi dobře naplňují.

4.4 Rituál jako přechod od jedné činnosti ke druhé

Učitelky v mateřské škole rituály často využívají ke změně činností, k přechodu od jedné ke druhé, či k úplnému ukončení první činnosti a započetí druhé.

Velmi častým rituálem bylo zvonění zvonečku spojené se specifickou frází, či básničkou. Tento rituál ukončuje ranní hry a podněcuje děti k nové činnosti, kterou je úklid. Dalšími příklady je třeba hromadná návštěva toalet před společnou svačinou, která opět odděluje ranní hru od následné společné snídaně. Velmi časté je i řazení dětí, které by se mohlo jevit jako spíše organizační záležitost. Tyto řady však musí zpravidla začínat na určitém prahu, musí mít přesný tvar, či se děti musí párovat podle pohlaví a stejně jako předešlé rituály i tyto oddělují předcházející činnost od té nadcházející.

Tyto rituály jsou poměrně obecné. Bylo však možné pozorovat i další, více specifické rituály jednotlivých učitelek spojené s ranní výtvarnou činností. Pokud ve třídě paní učitelky Eriky dítě dokončí práci, čeká na určité obecné zhodnocení obrázku učitelkou, po kterém následuje ritualizovaná fráze „*Já ti to podepíšu*“. Tu paní učitelka používá pravidelně s následným podpisem práce. Až po podepsání dítě odchází a jde si hrát. Bylo to velmi dobře pozorovatelné především na jedné holčičce, která stála za paní učitelkou, která její dílo podepisovala. Ani se nehnula a očima sledovala učitelčinu pohybující se ruku. Až paní učitelka dopsala, tak se jí ještě pro jistotu zeptala „*Můžu si jít hrát?*“ Na což učitelka samozřejmě odpověděla kladně. Všechny děti si vyslechnou formulku „*Já ti to podepíšu*“, či „*Musíme to podepsat*“ a až poté odchází od stolečku jít si hrát. Velmi flexibilně k tomuto rituálu pak přistupuje jediná holčička, která se ve třídě umí podepsat. Práci si podepíše, čímž se propustí z výtvarné aktivity sama a vyrazí do herny. Učitelka jí pak jen volá, aby si uklidila, ale to, že si práci sama podepsala, nekomentuje. Lze tedy vidět, že v této třídě výtvarná činnost nekončí v momentě dokončení obrázku, ale až po jeho podepsání.

Obvyklé jsou také básně či písničky, které se zpravidla uplatňují při začátku ranního výstupu jako „*Dobrý den, dobrý den, dneska máme krásný den, ručky máme na tleskání, nožky máme na dupání, dobrý den, dobrý den, dneska máme krásný den*“. Paní učitelka Jitka pak ve své praxi často využívá zpěv a děti od práce k jídlu svolává popěvkem „*Volám, volám na svačinku pojd'te děti jíst*“, který je výrazně melodický.

To, že jsou rituály u těchto přechodů důležité, popisují i samy učitelky. Erika k tomu říká „*Třeba teď už se ukončuje to hraní, tak uklízíme, přecházíme na jinou činnost, prostě kdybych řekla, pojd'me, jdeme tam, tak asi by to nebylo moc fajn*. Jana dodává *Takže jsou ty*

rituály vlastně nějakých těch činností, tak tam hodně těch činností, nebo změn jakoby že se jde ven nebo takhle, přináší nějaký rituál. Jo? Že v podstatě ta změna každá co jdeme dělat, změna činností, je většinou započata nějakým rituálem“.

4.5 Podpora očekávaného chování prostřednictvím rituálu

V mateřské škole je rituál poměrně často využíván také k tomu, aby u dětí bylo dosaženo chování, které od nich učitelka očekává.

To se může vztahovat k právě vyvstalé situaci, jako je například „Špendlíčkové ticho“ paní učitelky Jany. V momentě, kdy potřebuje, aby se třída uklidnila a ona všem dětem něco sdělila, používá vždy formulku „Špendlíčkové ticho“, které někdy doplní i citoslovci „pššš“. Tento rituál je vázán pouze na situace, kdy mluví ona a chce, aby jí celá třída poslouchala.

Ve třídě paní učitelky Emy se dětem před jídlem přeje „Enjoy your meal“. Bylo však možné pozorovat, že tato formulka neslouží jako přání dobré chuti, ale jako prostředek, jak před jídlem děti uklidnit a upoutat je na jídlo. V momentě kdy se jedna holčička začne hlasitě bavit, paní učitelka jí jen zopakuje formulku „Enjoy your meal Klárko“ načež se holčička uklidní. Neupozorňuje holčičku na to, že je hlučná a měla by se utiřit, ale opětovně jí jen popřeje dobrou chuť.

Daleko častěji se však očekávané chování rozvíjí v rituálech, které jsou vytvořeny učitelkou, ale dělají je děti pro sebe navzájem. Učitelka v nich nevystupuje jako výrazná autorita, která od nich vyžaduje určité chování, ale jde dětem příkladem. Typickou ukázkou jsou přivítání v ranním komunitním kruhu. Paní učitelka Erika se ve své třídě jako první otočí na dítě po své pravici, popřeje mu dobré ráno a pohladí ho po rameni. Takto si následně přeji děti v celém kruhu, dokud se nevrátí k paní učitelce. Obdobný rituál je i ve třídě paní učitelky Emy. Každý den je učitelkou ustanovena nějaká příjemná činnost jako scratching nebo stroking. Poté vybere dítě a jen mu řekne, aby začalo. Na tento pokyn si začnou všechny děti v kruhu pleskat rukama do kolen a odřikají společně „one, two, three, four“ po této sekvenci vybrané dítě řekne a provede dnešní aktivitu na svém sousedovi, takže například „I am stroking Maruška“ zatímco hladí Marušku. Poté opět všichni společně odřikají „one, two, three, four“ a pokračuje další dítě v kruhu, dokud se neobjede celý kruh. Děti se tak v těchto ranních kruzích škrábou, hladí a přeji si navzájem pěkný den. Paní učitelka Ema

říká, že takovéto hlazení a vítání v kruhu u ní sice neprobíhá každý den v týdnu, ale pokud zrovna na začátku výstupu děti nesedí v kruhu a nehladí se, tak se místo toho chytanou za ruce a zazpívají si na uvítanou písničku o přátelství. V její třídě se tak nachází více ranních vítacích rituálů, ale mají stejnou funkci. Paní učitelka sama zdůrazňuje, že je dobré, aby se děti takto naučily k sobě navzájem chovat a starat se o druhé. To uvádí na příkladu narozeninové oslavy, která u nich probíhá. *„Že třeba se chovají možná i líp k těm kamarádům, oni mají ten rituál, i třeba ty narozeniny, že je slušné prostě popřát a takhle prostě přijde, Všechno nejlepší Domčo, obejmě ho, jo je to takové pěkné prostě no takže tady tohle aaa takže učí se třeba jak se chovat nějaké, etika i když to tak řeknu, etika taky určitě.“*

Paní učitelka Jana má ve své třídě stanovený rituál služby. Kdy každý den je jedno dítě ustanoveno jako služba. K této pozici se pojí spousta povinností jako kontrola úklidu a spláchnutí toalet, nošení seznamu s tím kdo dnes spí paní učitelce, přání dobré chuti všem dětem před společným obědem, či hlazení usínajících dětí velkým peříčkem. *„Jim to přináší nádherný den, jo prostě že oni mají radost, že hurá já jsem dneska ta služba, takže jednak se učí zodpovědnosti a jednak se učí vlastně tomu prožívat ten pocit radostný z toho, co dělají, takže třeba tady tohle. No nebo rozdávají tu pastu, takže i ta manuální zručnost, jemná motorika, to je prostě spoustu a spoustu věcí, že k tomuhle, musí být opatrní u toho, aby to někde nepopiplali, aby každému dali jak to, protože někdo na ně naléhá třeba dej mě víc té pasty jo nebo tam zlobí, že a oni to někteří, že se učí, jinak by se do té funkce řídící jakoby nikdy nedostali, protože nemají tu povahu, aby se tam procpali a řekli jo, jakože jo prostě já tu budu velít, teď tady protože by třeba takové dítě nikdo neposlouchal, protože v té skupině je spíš takové, že se jenom podřizuje, že jo, ale takhle má tu šanci se dostat jakoby trošku nahoru, že získat i sebevědomí větší a takhle a ostatní prostě musí přijat to, že dneska ho budou poslouchat. Jo takže si myslím, že pro takové děcko, to má obzvlášť jakoby nějaký smysl.“* Jde vidět, že služba tedy nejsou pro dítě jen samoúčelné povinnosti. Tento rituál má sloužit k celkovému osobnostnímu rozvoji a podpoře deficitních oblastí. Velmi důležité je také to, že ve třídě paní učitelky Jany není služba povinnost, něco co se musí dělat, ale je to něco co naopak děti samy rády dělají a těší se na to.

4.6 Rituál jako mapa

Rituál je pro děti v mateřské škole také bohatým zdrojem informací. Dítě může informovat o dění v několika oblastech.

Jednou z nich je posloupnost denních činností. Pokud jsou aktivity v mateřské škole provázané rituály, umožňují dětem uchopit kontinuitu dne a jejich délku pobytu v mateřské škole. Paní učitelka Jana zmiňuje, že pro dospěláky není tato orientace problém, jelikož se kdykoliv mohou podívat na hodiny a podle nich se zorientovat. Pro dítě předškolního věku je však orientace podle hodin prakticky nemožná a proto jsou pro ně velmi vhodné rituály, které oddělují jednotlivé úseky jejich dne a informuje je o tom, co se už událo a co je teprve čeká. Díky rituálu však děti nejen ví, jaká aktivita je čeká, ale také jaké chování se od nich očekává.

Rituály se využívají také k tomu, aby se děti zorientovaly v širším kontextu, než je jeden den. Příkladem může být dětský kalendář ve třídě paní učitelky Jany, na kterém chodí děti každý den posunovat kolíček na daný den v týdnu. V této třídě je také meteorologická tabule s pěti dny, na kterou služba každý den zaznamenává konkrétní stav počasí. Ve třídě paní učitelky Emy každý pátek všichni společně pečou buchtu a jedna holčička se jí v očekávání vyptává, jestli i dnes budou péct. Na to jí učitelka samozřejmě odpoví, že ano. Děti ví, že se daný rituál společného pečení bude odehrávat. Každý týden je však buchta jiná a tak je zajímavá, jaká buchta to bude dnes. Rituály však fungují i v rámci celého roku, kdy děti ví, že na Vánoce přinese ježíšek dárky, na jaře budou vynášet Morenu, či na konci roku čeká všechny předškoláky slavnostní ukončení jejich docházky v mateřské škole.

Lze však pozorovat, že učitelky taky využívají rituály k tomu, aby dětem něco sdělily. Tento přenos informací není pasivní jako v předešlých příkladech, ale aktivní ze strany učitelky. Paní učitelka Jana používá rituál, kdy se posadí ke svému stolu a zvoní zvonečkem, načež se k ní děti seběhnou, posadí se na zem, ztichnou a upřou na ní zrak. Ona jim pak sdělí, co je během dne čeká, co se bude za moment dít a na co se děti musí připravit. V mateřské škole Jitky k tomu zdejší paní učitelky využívají divadlo či besídku, kterou si přichystá buď jedna třída pro zbytek mateřské školy, či jen jedna paní učitelka pro všechny děti. V rámci tohoto představení pak dochází k informování ostatních třeba o určitém svátku, o tom jak se slaví a proč se slaví. Neměl jsem bohužel možnost pozorovat toto divadlo, ale paní učitelka Jitka popisuje jinou paní učitelku z této mateřské školy, která je v této oblasti velmi nadaná a tak se rozhodly v této mateřské škole dětem zprostředkovávat informace touto formou. Toto informování dětí bylo možné pozorovat při vynášení Moreny. Celá mateřská škola vyšla před budovu, kde se seřadila. Do čela průvodu se dala Morena a v ten moment začaly všechny děti i učitelky zpívat „*Přišlo jaro do vsi, kde jsi zimo, kde jsi, byla zima mezi náma, ale už je za horama, hu, hu, hu, jaro už je tu*“. Po dokončení tohoto

popěvku si slovo ihned vzala paní učitelka Jitka a dětem povídá „*Sešli jsme se dnes, abychom vynesli Morenu, která představuje zimu nebo smrt. Je to loučení se s zimou a vítání jara. Vždyť když se podíváme kolem, tak už to jaro skoro je. Dřív se Morena i zapalovala, ale mi ji hodíme do vody. Nehodíme tam však tu naši krásnou, ale tuhle z rohlíku, protože jednak by to bylo neekologické a navíc na té rohlíkové si pak pochutná kdo?*“ Děti: „*Kačenky.*“ „*Tak šťastnou cestu a vyrážíme.*“ Lze tedy pozorovat, že v případě, že děti čeká něco nového či natolik unikátního, že se to v rituální podobě neodehrává každý den, učitelky využijí alespoň rituál k tomu, aby o tom děti informovaly.

Rituál také informuje o tom, kdo všechno je dneska ve třídě je a kdo ne. U paní učitelky Eriky se děti ráno hladí a zdraví jmény. Ona sama pak říká „*Tak hlavně, třeba to zdravení, tak aby si uvědomili, kdo vedle nich sedí, kdo tam je dneska vůbec v té školce, který kamarád. Takhle no, aby věděli, jako s kým tam jsou.*“ Tuto kontrolu kolektivu a informování dětí o tom, kdo všechno dorazil lze pozorovat i v dalších třídách. U paní učitelky Jany se děti seřadí a na speciálním archu, který donese služba, se kontroluje, kdo je dnes ve třídě a také kdo půjde domů už po obědě. Paní učitelka Ema se chodí vítat s nově příchozími dětmi a rodiči do šatny, ze které se pak obratem vrací a ostatním dětem sděluje kdo v šatně je a že už brzy přijde mezi ně. Kontrola celého kolektivu pak probíhá u svačiny, kdy se paní učitelka ptá, které děti tu dnes jsou, které chybí a kdo chyběl včera.

Na všech těchto příkladech tak lze pozorovat významnou orientační a informační funkci rituálu. V rámci rituálu se děti dozvídají podstatné informace o světě kolem nich, což jim pomáhá se orientovat v kontextu každodenní reality.

4.7 Toužebné očekávání rituálu dětmi

V rámci rituálů lze pozorovat u dětí radost z probíhající činnosti. Tento pozitivní vztah však existuje nejen u rituálů aktuálně probíhající, ale i u těch, které mají v budoucnu nastat. Děti je radostně očekávají a těší se na ně.

Dobře pozorovatelné to bylo ve třídě paní učitelky Jitky, která se s dětmi každé ráno zdraví podáním ruky spojeným se vzájemným pohledem do očí. Děti z šatny k paní učitelce někdy doslova vybíhají. Celou dobu, než k ní dojdou, mají vztyčenou paži, usmívají se a některé děti dokonce střídavě povolují a zatínají ruku v pěst, jakoby se potřesení ruky, ani nemohly dočkat. Obdobné chování bylo možné pozorovat ve třídě paní učitelky Eriky.

Poté co děti douklízí se jdou posadit na lavičku. Paní učitelka si stoupne před ně a začne zpívat „*Velké kolo uděláme, na nikoho nečekáme*“ a v ten okamžik děti doslova vystřelí z lavičky, první se chytanou paní učitelky a okamžitě se vytvoří jedno velké kolo, ve kterém se všichni točí a smějí. Žádné z dětí neřeší, koho se zrovna drží, podstatné je, že je v kole.

Toto toužebné očekávání rituálu učitelky popisují i v rámci celého roku. Děti se jich opakovaně vyptávají, když už konečně bude Halloween, Vánoce, karneval, nebo něčí narozeniny. Učitelky na to děti zpravidla připravují povídáním o daném svátku, ale i třeba celkovou změnou výzdoby třídy, jako je vánoční stromeček či zavěšené ozdoby při narozeninové oslavě. Ve třídě paní učitelky Jany, mají dokonce tabuli, na které je velký obrázek dortu a vedle něj seřazené kartičky s daty narozenin jednotlivých dětí. Jana sice přiznává, že ta tabule je i pro ni, aby náhodou nezapomněla, nicméně děti ji mají prý velmi rády a bylo možné pozorovat, že právě v den narozenin jedné z holčiček se na ni chodí dívat s očekáváním rituálu oslavy narozenin, který později v průběhu dne nastane.

Tuto přípravu na rituál a jeho následné vyhlížení s tím, kdy už konečně nastane, však provádí i děti mezi sebou. Ve třídě paní učitelky Jany předškolní děti na konci roku chodí do restaurace, kde dostanou zmrzlinový pohár, šerpu a diplom. Paní ředitelka má nachystaný proslov a celá akce se fotí a působí velmi slavnostně. Tyto děti se pak z restaurace vrátí do třídy mateřské školy a ostatním dětem vypráví, co se dělo. Následné očekávání této akce lze podle paní učitelky pozorovat především u těch dětí, které budou předškoláci další rok. Jednak na starších dětech vyzvídají co se dělo a jednak se mohou na internetu s rodiči podívat, jak tento rituál probíhal. Jsou to právě tito budoucí předškoláci, kteří se na tento rituál obzvlášť těší. Tento přenos informací mezi dětmi, který vede k očekávání rituálu, zmiňuje i paní učitelka Jitka. Ta každý rok bere v létě svou třídu k ní na zahradu, kde má pro děti nachystané různé aktivity, které by v prostředí mateřské školy zřejmě nerealizovala. Jeden rok však z provozních důvodů nemohla třída tento výlet absolvovat. Když se příští rok, začal blížit letní čas, kdy se jako každý rok vyráží k ní na zahradu, začaly se v očekávání výletu děti vyptávat, kdy už konečně pojedou. Na výlet se však vyptávaly i mladší děti, které v její třídě prožily svůj první rok bez výletu, který se tehdy nekonal. Paní učitelka pak následně zjistila, že starší děti tuto informaci předávají mladším.

Jak lze tedy pozorovat, rituály jsou něco, na co se děti těší a nemůžou se toho dočkat, jelikož jsou pro ně rituály zdrojem radosti. Na budoucí rituál děti tak nepřipraví jen učitelka, která v rituálu udržuje dobrou atmosféru, jsou to i vrstevníci, kteří vnímají tuto pozitivní

atmosféru v rituálu a o něčem, co je jim příjemné, při čem se cítí dobře, zpravují i své kamarády.

4.8 Děti ví, jak v rituálu konat

V rámci rituálu lze pozorovat určitou zautomatizovanou sekvenci činností, které děti při rituálech vykonávají. Pokud se jedná o rituál, děti zpravidla neváhají, ale přesně ví, co mají dělat.

Toto lze pozorovat při konkrétních rituálech jednotlivých učitelek. Při úklidu ve třídě paní učitelky Eriky, se do něj pouští všechny děti bez rozdílu na znamení zvonečku a básničky. Učitelka nemusí děti jednotlivě obcházet, či vysvětlovat, proč už se musí začít s úklidem. Stejně tak s rituálem podpisu, děti ví, že neopouští pracovní stůl a nejdou si hrát, dokud se práce nepodepíše. U paní učitelky Eriky si děti také zcela automaticky sedají zády ke zdi po dokončeném úklidu, při převlékání či kdykoliv, kdy čekají na ostatní děti ze třídy. Učitelka to nikomu nepřipomíná, pro děti je to samozřejmost.

Ač paní učitelka Jana také používá zvoneček, používá ho k tomu, aby upoutala pozornost dětí před nějakým sdělením. Celá třída k ní po zazvonění přiběhne a posadí se kolem ní na koberec. Stejně tak jí ustanovená služba ví, co má dělat a své povinnosti plní bez vyzvání, či bez popisu a vysvětlování co a kdy by měla dělat. Stejně tak se její děti řadí automaticky a první a poslední dvojice si sama bere reflexní vesty před vycházkou.

Stejně tak u paní učitelky Emy panuje obdobná situace. Ona sama zdůrazňuje tento přínos rituálu, kdy děti samostatně vykonávají určité činnosti. Nemusí se však jednat jen o úklid ale i společné pořádné dobré chuti. Když paní učitelka rozdá dětem jídlo a řekne „*Enjoy your meal*“ děti sborově odpoví „*Yummy*“. Ema také zdůrazňuje to, že rituály je nutné opakovat i individuálně, aby si to děti vyzkoušely a zažily.

Nejinak je tomu u paní učitelky Jitky. Při ranním rituálu pozdravu podání ruky za ní děti z šatny vyběhají již s nataženou paží, připraveny potřást si na přivítanou. Paní učitelka se však děti někdy ptá, jestli opravdu ví, co mají v daném rituálu dělat. Zazvoní za zvoneček a třídy se zeptá „*Víme, co to znamená?*“ a děti ji sborově odpoví „*Uklízíme*“ a pustí se do úklidu. Tím se platnost toho rituálu potvrzuje.

To, že děti jsou si v rituálu někdy jistější, než sama učitelka dokazuje situace, kdy jim je vyčítáno, že si nikdo nešel umýt ruce, tak jak měl, do čehož z umývárny vychází

chlapec. Za toto nařčení se třídě učitelka omluví, ale jde překontrolovat další děti. I ony si však ruce umyly, zatímco ona byla zaměstnaná chystáním svačiny. Lze tedy vidět, že i bez přímého učitelčina dozoru děti nejen ví jak konat, ale také tak konají.

4.9 Důvody pozitivního vztahu učitelky k rituálu

To, že učitelky ve své praxi provádí rituály, však nelze brát jako samozřejmost. Učitelky jsou pořád jen lidé a rituály se kterými pracují, vnímají velmi osobitě. Všechny učitelky se shodly na jejich velmi pozitivním vztahu k rituálu, každá však k tomu má trochu odlišné důvody.

Paní učitelka Erika má rituály ráda, vnímá přínos rituálu pro děti. Lze však u ní vnímat hrdost a zároveň radost, že rituály, které ona zavedla, na kterých pracovala, které upravovala a které s dětmi realizuje, fungují a jsou pro ně přínosem.

Paní učitelka Jana také vnímá přínos svých rituálů. Zdůrazňuje však svoji osobní zodpovědnost za to, jak rituály probíhají. Ona je totiž ta, která rozhoduje o tom, jaké rituály ve třídě budou probíhat a také jak budou probíhat. Připouští i to, že pokud by učitelka postupovala nevhodně, mohla by tím dítěti přinejmenším rituál zprotivit, při nejhorším ho však v rámci rituálu špatně ovlivňovat či zesměšnit před kolektivem. K této osobní zodpovědnosti učitelky za rituál se v rámci rozhovoru neustále vrací. Zároveň nad rituály přemýšlí, zvažuje přínosy, ale i rizika. Přebírání této absolutní zodpovědnosti jí však nebrání k tomu, aby měla k rituálům pozitivní vztah. Zároveň je paní učitelka Jana velmi otevřená novým rituálům.

Paní učitelka Ema má rituály taktéž velmi ráda. Jelikož má ze všech zkoumaných učitelek nejkratší dobu praxe, její pozitivní vztah je velmi obecný. Rituály jsou podle ní pěkné, krásné, líbí se jí a má je ráda. Přiznává, že je pro ni velmi těžké vyjádřit nějakou konkrétní oblast. Rituály, které realizuje, nejsou totiž její osobní rituály, ale rituály, které už v mateřské škole fungují. Na realizaci vlastních rituálů se prozatím necítí, i když do budoucna o tom rozhodně uvažuje. Rituály, které tak v mateřské škole realizuje, jí dávají jistotu v novém prostředí.

Stejně tak paní učitelka Jitka vnímá rituály velmi pozitivně. Důvod proč má rituály ráda je však ten, že rituál mají rády samy děti. Rituál je pro děti přínosem, proto je dobrý. Děti z něj mají radost a tak i ona má radost.

V rámci tohoto celkového pozitivního přístupu učitelek k rituálu je však nutné zmínit jeden faktor, který ovlivňuje vůbec utvoření pozitivního vztahu učitelky k rituálu. Tímto prvotním impulsem je pozitivní externí zkušenost. Paní učitelka Erika vzpomíná na zážitek, kdy během studia mohla při následkové praxi pozorovat učitelku, která rituály využívala a když viděla, jak fungují, rozhodla se, že je bude realizovat taky. V této situaci se právě nachází paní učitelka Ema, která se do svých rituálů prozatím nepouští. Popisuje prvotní pochybnosti, ale následný obdiv a uznání rituálů, které v mateřské škole nastavily ostatní učitelky. Někdy tato zkušenost sahá až do dětství, kdy učitelky realizují rituály, na které s láskou vzpomínají. Často je to taky zkušenost s rituálem, který učitelky pozorují ve třídě svých kolegyní či v jiných mateřských školách a vidí, jak dobře rituál funguje.

4.10 Přínos rituálu pro učitelku

Učitelka s rituálem v mateřské škole nepracuje náhodně, ale záměrně. Rituál ji ve spoustě oblastí pomáhá a usnadňuje práci a učitelky samy to přiznávají.

Jednou z oblastí je organizace práce. Výborným příkladem je rituál, který používá paní učitelka Jitka, pokud chce spočítat děti na vycházce a zkontrolovat, jestli žádné nechybí. I když děti ještě nejsou plně seřazeny, začne zpívat „*Počítám, počítám, jedna, dva, tři počítám*“ i přesto, že děti nepočítá. Během tohoto popěvku se děti okamžitě seřadí a zklidní a učitelka je teprve pak přepočítá. Paní učitelka Jana, která má ve své třídě rituál služby, jej musela modifikovat, jelikož zprvu děti vybírala náhodně a to hlavně za diskuze a hádek dětí. To se jí však neosvědčilo a tak zavedla jmenný seznam, ve kterém každý den společně s dětmi vybírá, kdo bude daný den službou. Náročná organizace také odpadá u aktivit, kde následuje nějaký přesný sled činností. Příkladem může být třída paní učitelky Eriky. Děti na znamení zvonečku a básničky začnou samy uklízet, poté se jdou samy posadit na zem a zády se opřou o zeď. V tichosti počkají na ostatní děti a pak se společně na pokyn učitelky přesunou do herny na lavičku. Zde vyčkají, až je učitelka vyzve do společného kola, v něm recitují báseň a poté se posadí. Zdraví se a hladí a následně učitelce ukazují, jaká je jejich nálada. Tuto každodenní sérii úkonu učitelka iniciuje zvoněním na zvoneček a podporuje pouze několika ritualizovanými formulkami. Dětem nepopisuje, jaká činnost bude následovat ani co se v nich mají děti dělat. Toto zažití si rituálu dětmi zmiňují všechny učitelky jako velké usnadnění práce.

Dalším příkladem je větší efektivnost činností. Tuto oblast opakovaně zmiňuje především paní učitelka Ema. Lze ji však pozorovat i v ostatních mateřských školách. Pokud je úklid ritualizovaný, proběhne za okamžik. Učitelky navíc nemusí děti individuálně upozorňovat. Stačí zpravidla zazvonit zvonečkem a celá třída se najednou pustí do úklidu, který děti provedou rychle a důsledně.

Další je motivace dětí, díky které dosahují u dětí očekávaného chování. Učitelky v rituálech zpravidla udržují velmi pozitivní atmosféru, kterou se snaží přenášet na děti. Ve třídě paní učitelky Jitky se první děti, které douklízí mohou jít točit s paní učitelkou v kole a zpívat písničky. Všechny děti tak uklízí velmi rychle a od poslední hračky doslova utíkají k paní učitelce. Úklid tak proběhne velmi rychle.

Učitelka má také díky rituálu přehled o dění v třídě. Často lze pozorovat rituály, kdy se projdou všechny jména přítomných dětí spojené třeba s hlazením a přáním pěkného dne, někdy doplněné o to, jestli děti spí nebo nespí. Mohou to být rituály přivítání, kdy učitelka osobně vítá každé dítě a tak má o dětech jasný přehled. Zajímavý je však rituál společné svačiny paní učitelky Jany. Všechny děti, které jsou v započetí svačiny ve třídě, k ní musí dorazit. Nově přichozí děti pak učitelka posílá rovnou ke stolu s jídlem. Nemusí si tak pamatovat, kdo jedl a kdo ne a zpětně na to děti upomínat. Ostatní třídy toto mají vyřešeno společnou svačinou před započetím výstupu učitelky.

Tím, že jsou konkrétní rituály v jednotlivých mateřských školách velmi individuální, záleží na samotných učitelkách, k čemu budou rituály využívat a jak jimi budou obohacovat svou praxi.

4.11 Rigidita versus flexibilita učitelčiny práce s rituálem

Při zkoumání problematiky rituálu v mateřské škole bylo zjištěno, že dochází ke konfliktu v učitelčině představě o tom, s jakou přesností by měl být daný rituál prováděn a opakován. Všechny učitelky totiž popisují, jak je nutné rituál dodržovat v jeho konkrétní podobě a jak je dobré ho upevňovat. Na druhou stranu všechny učitelky přiznávají možnost změny těchto rituálů, pokud to bude potřeba.

Rigiditu rituálu lze velmi dobře pozorovat například při pozdravu paní učitelky Jitky. Pozdrav s učitelkou je jejich první věc, kterou děti ve třídě udělají a je povinný pro všechny. S paní učitelkou si musí podat ruku a podívat se jí do očí. Děti, které už vyhlíží ostatní děti

ve třídě upozorňuje, „*Tak kuk na mě*“ zatímco jim drží ruku. A až poté co se na ní podívají, pozdrav ukončí a propustí je do třídy.

Obdobnou rigidnost lze pozorovat u paní učitelky Eriky při podepisování dětských výtvarných prací. Paní učitelka používá fráze jako „*Tak, ale musíme podepsat*“ a dokud k podpisu nedojde, dítě neodchází do herny, ale stojí u učitelky a dívá se, jak dílo podepisuje. Poté se někdy i děti pro jistotu ptají, jestli si už mohou jít hrát.

Paní učitelka Jana takto přistupuje ve společné ranní svačině, které se účastní všechny děti, které jsou přítomné ve třídě. Ty opouští svoje aktivity a jdou svačit. Nově příchozí děti paní učitelka posílá rovnou ke svačině. To, že po všech dětech vyžaduje umytí rukou se dá pokládat za především hygienický aspekt. Rigiditu tohoto rituálu však dokazuje to, když jsou nově příchozí holčičky, které při vstupu zaujme rozpracovaná výtvarka jiných dětí, poslány do umývárny a pak ke svačině. „*Já chci taky*“ zvolá jedna holčička při příchodu, když vidí co by si mohla udělat a vrhá se ke stolečku s výtvarkou. Učitelka jí však říká, „*Tak běž si vzít svačinku a pak klidně přijď*“ načež jde holčička svačit s ostatními. Další holčice, kterou výtvarka také zaujme říká, „*Nejdřív se najíš a pak si můžeš jít udělat.*“

Tato rigidnost se však neprojevuje jen v určitých zákazech a nařízeních. Paní učitelka Erika trvá na každodenním vzájemném hlazení dětí, protože u nich chce podporovat pozitivní vztahy. Stejně tak rituál služby ve třídě paní učitelky Jany je pro všechny děti stejný, aby to bylo fér a děti si byly rovny. Navíc tato rigidnost a stálost rituálu dává dětem jistotu.

Oproti rigidnosti stojí flexibilita. Tu připouští všechny učitelky. Týká se například účasti na rituálu. Ta je promíjena zpravidla mladším dětem, či dětem, které jsou v kolektivu nové. Učitelky říkají, že děti si velmi rychle přivyknou, ale zpočátku by zřejmě nebylo vhodné děti do rituálu nutit na sílu. Dobře to popisuje paní učitelka Jana, „*Ony se na to ještě necítí a většinou jsou to ty mladší, jo, že, že málokdy se stane, že by nechtěl mít službu někdo z těch starších z těch předškoláků, to se mi ještě nestalo, vždycky jsou tam spíš děti, které to moc nemusí, které jsou mladší a řeknou třeba na začátku roku já nechci, ale pak nastane situace, kdy se jich zeptám jako než to, a oni že už jo, jakože už dospějou do, že už to znají, mají pocit už jsem tady si to zažil, už se umím orientovat a už tohle zvládnou, jo ale zase by byla chyba, kdybych jako učitelka řekla ne jsi na řadě tys ještě službu neměla máš to, tak to bude mít za trest*“. Stejně tak není nutně vyžadováno přesné provádění úkonů v rituálu. Paní učitelka Erika připouští při ranním zdravení a hlazení upustit od přání pěkného dne s tím,

že dítě kamaráda alespoň pohladí, pokud se mu dnes zrovna nechce mluvit. Děti tak nejsou z rituálu vyloučeny, či na ně nejsou uvalovány nějaké sankce, protože rituál nedodržují přesně. Naopak, učitelky se jim velmi často snaží vyjít vstříc.

Někdy je flexibilita vyžadována okolnostmi. Paní učitelka Jana popisovala situaci, kdy jedné holčičce znenadání začala téct z nosu krev, což musela okamžitě řešit a tak se zbytek třídy musel obejít bez čtení pohádky před spaním. Paní učitelka Jitka uvádí něco podobného na každoroční návštěvě zahrady dětmi z její třídy. Jeden rok to kvůli organizaci nebylo možné, jelikož v mateřské škole probíhala rekonstrukce a režim chodu mateřské školy byl celkově pozměněn a tak se výlet nemohl konat.

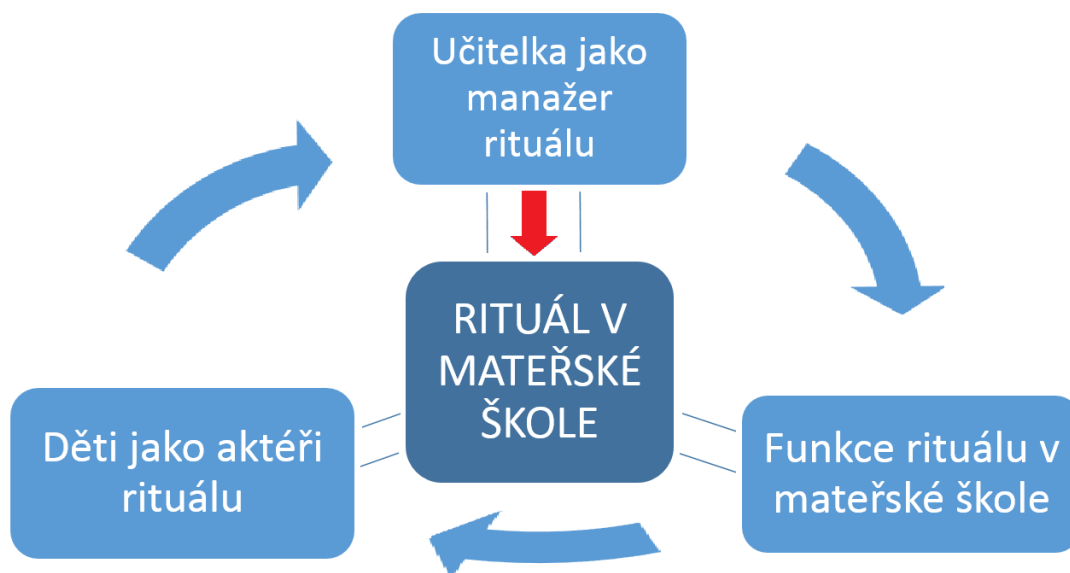
Rituály jsou však flexibilní především v drobnostech. Pokud všem dětem přeje ve třídě paní učitelky Jany služba dobrou chuť před jídlem a někdo se zdrží na záchodě, přání se mu už neopakuje. Sama paní učitelka říká „*Už můžete papat, Dominiček už popřál*“. Stejně tak Jana promine jednomu chlapci účast na společné svačině, jelikož z domu přišel najedený a ke stolečku se mu opravdu nechtělo.

Dvě věci však zůstávají velmi podstatné i v případě flexibility a velmi dobře je popisuje paní učitelka Jitka. „*Když by zrovna dneska nemohli jít, tak já si myslím, že by to přijali úplně normálně, že jakoby by šli příští týden ... Jako to by možná jako řekla, kdybych Vánoce jako vůbec vynechala, tak to by se mě určitě jako zeptaly, nebo ježíšek, že přijde do školky, tak kde je, to by určitě zaznamenaly.*“ Zde lze pozorovat určitou časovou toleranci. Pokud se rituál vynášení Moreny odehraje o týden dříve či později, nehraje zas tak velkou roli, podstatné je, aby se uskutečnil a učitelka ho nevynechala, stejně tak jako příchod ježíška. Druhá důležitá myšlenka paní učitelky Jitky je pak tato, „*Tvořivost učitelek je nezměrná, bohatá, takže není to, že by každý ten rituál byl úplně stejný, jednou třeba neseme Morenu z rohlíku a z chlebu tak jak dneska, jednou jsme ji nesli takovou velikou, podruhé zas jinou, tak není to prostě že by byla pořád jenom jedna a ta semá, nebo i ten, když třeba děláme svátek Halloween, tak pokaždé to má nějakou jinou koncepci, ale pořád je to o tom stejném tématu, pořád je to k tomu stejnému, takže ty děti jako to tak vnímají*“. Z její výpovědi ale i z výpovědí ostatních učitelek lze pozorovat, že není podstatná přesná podoba rituálu, ta se totiž může měnit a v praxi se také mění. K čemu však nesmí dojít je změna jádra rituálu či jeho naprosté vynechání.

Mezi rigidností a flexibilitou musí jednotlivé učitelky samy hledat určitou rovnováhu, aby rituál stále plnil své funkce, byl dětem přístupný, ale aby zároveň pod touto tíhou změn nezanikl.

5 ZÁVĚRY VÝZKUMU

V této kapitole jsou popsány vztahy mezi jednotlivými kategoriemi. Tyto vztahy zobrazuje následující schéma.

Všechny významy kategorií jsou součástí konkrétní podoby rituálu v mateřské škole. Na vrcholu stojí učitelka. Ta určuje, jaké funkce rituál bude mít. Tyto funkce vnímají děti, které na ně reagují a poskytují zpětnou vazbu učitelce. Je to však pouze učitelka, která v konečném důsledku rozhoduje na základě své flexibilní či rigidní práce s rituálem to, jak bude rituál nakonec vypadat. Rituály se tedy v praxi mateřské školy využívají běžně a učitelky dobře ví, jak s nimi pracovat. Používají je vědomě a cíleně. Během rozhovorů však pouze jedna učitelka projevila hlubokou zodpovědnost, kterou za rituály nese a to ani ne tak v oblasti funkcí, jestli rituál plní to co si nastavila, ale především v oblasti dětí a toho, jaké dopady to na jejich život bude mít. Do praxe lze využívání rituálů doporučit. Jak bylo možné pozorovat, rituály přináší dětem radost, jistotu a jsou jedním z prostředků, jak může učitelka děti rozvíjet. Učitelka by však při jejich realizování měla na sebe brát větší zodpovědnost, jelikož realizované rituály mohou mít obrovský dopad na děti v jejich třídě.

ZÁVĚR

Bakalářská práce byla zaměřena na problematiku využití rituálů v edukační praxi mateřské školy.

V teoretické části byla objasněna problematika rituálu a následně zasazena do kontextu mateřské školy. Prezentovaný pohled na rituály vychází z jejich pojetí v rámci pedagogiky. Hlavním zdrojem byly práce O. Kaščíka, který se této problematice dlouhodobě a podrobně věnoval. Rituálům se věnují i další vědy jako etnologie či antropologie a jejich pohled na rituál byl v teoretické části rovněž zmíněn. Není však pro tuto práci stěžejní.

V praktické části byl mapován výskyt rituálů v mateřských školách pomocí participačního pozorování a polostrukturovaného interview ve čtyřech mateřských školách. S těmito mateřskými školami bylo nutné navázat prvotní kontakt a následně se domluvit na časovém harmonogramu, který by vždy vyhovoval oběma stranám. V této oblasti byly jak ředitelky, které tento výzkum ve svých mateřských školách umožnily, tak učitelky, které svolily k účasti na výzkumu velmi vstřícné.

Z otevřeného kódování získaných dat se vynořily tři hlavní kategorie. Učitelka jako manažer rituálu, funkce rituálu v mateřské škole a děti jako aktéři rituálu. Všechny tyto kategorie jsou součástí rituálu v mateřské škole. Významy těchto kategorií pak naplňují stanovené výzkumné cíle této práce. Tyto kategorie však neexistují paralelně vedle sebe. Naopak, neustále jedna druhou ovlivňují a dávají vzniknout konkrétní podobě rituálu v mateřské škole. Je to však pouze učitelka, která jakožto manažer může ovlivnit konečnou podobu rituálu. Z výsledků výzkumu také vyplynulo, že rituály jsou pro děti prospěšné, jelikož jim dávají pocit bezpečí, jistoty, ale i radosti. Jsou také vhodným prostředkem, skrze který může učitelka děti rozvíjet. Podstatná je však i osoba učitelky, která rozhoduje o tom, jaké rituály a v jaké podobě se v její třídě budou realizovat. Z výzkumu vyplynulo, že učitelky netřeba poučovat o tom, jak rituály realizovat či jak s nimi pracovat, jelikož to samy velmi dobře ví. Jejich práce s rituály je záměrná a cílená. Měly by však akceptovat také velkou míru zodpovědnosti, kterou při realizaci rituálů nesou.

Výsledky výzkumu tak naplnily i celkový cíl práce. Rituály jsou živým fenoménem a nedílnou součástí edukační reality současné mateřské školy. Proto by jim i do budoucna měl být věnován prostor v rámci pedagogického výzkumu, jelikož jsou tématem nesmírně zajímavým.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ACKESJÖ, Helena. Children Crossing Borders: School Visits as Initial Incorporation Rites in Transition to Preschool Class. *International Journal of Early Childhood*. 2013, vol. 45, no. 4, s. 387-410. DOI: 10.1007/s13158-013-0080-7. ISSN 00207187.

ARSLAN, Yaser a Ufuk SARIDEDE. Pre-service Teachers' Perceptions About Rituals in Education and Rituals' Functions. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 2012, vol. 55, s. 1175-1182. DOI: 10.1016/j.sbspro.2012.09.612. ISSN 18770428.

AUDEHM, Kathrin. *Erziehung bei Tisch: Zur sozialen Magie eines Familienrituals*. Bielefeld: Transcript, 2007.

BOYER, Pascal a Pierre LIÉNARD. Why ritualized behavior? Precaution Systems and action parsing in developmental, pathological and cultural rituals. *Behavioral and Brain Sciences*. 2006, 29(06). DOI: 10.1017/S0140525X06009332. ISSN 0140525x.

BUSHNELL, Mary. Small School Ritual and Parent Involvement. *The Urban Review*. 1997, vol. 29, no 4, s. 283-295. ISSN 0042-0972.

COVA, Bernard a SALLE, Robert. Rituals in Managing Extrabusiness Relationships in International Project Marketing: A Conceptual Framework. *International Business Review*. 2000, vol. 9, no. 6, s. 669-685, ISSN 0969-5931.

DISSANAYAKE, Ellen. Ritual and Ritualization: Musical Means of Conveying and Shaping Emotion in Humans and Other Animals, in BROWN Steven a VOGLSTEN Ulrich. *Music and manipulation: on the social uses and social control of music*. Oxford and New York: Berghahn Books, 2006. s. 31-56.

ERIKSEN, Thomas Hylland. *Sociální a kulturní antropologie: příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008. ISBN 9788073674656.

GEERTZ, Clifford, 1983. *Local knowledge: further essays in interpretive anthropology*. Princeton: Basic books. ISBN 0465041620.

GREENBERG, Polly. Why Children Need Rituas & Routines. *Scholastic Parent & Child*. 2000, vol. 8, no. 1, s. 42-48.

KARLOVÁ, Jana. *Slavnosti a rituály jako zpráva o obrazu světa*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2013. ISBN 9788074650765.

KAŠČÁK, Ondrej. Materská Škola ako Miesto Profánnych a Magicko-náboženských Prechodových Rituálov. *Český Lid*. 2008, vol. 95, no. 4, s. 337-353. ISSN 0009-0794.

KAŠČÁK, Ondrej. *Škola ako rituálny priestor*. 1. vyd. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2010. ISBN 9788080823603.

KAŠČÁK, Ondrej. Školské Rituály a Školské Ritualizácie. In: *Acta Facultatis Paedagogicae Universitatis Tyrnaviensis*. Séria D – Vedy o výchove a vzdelávaní. Trnava: 2004,

s. 56-59. ISBN 80-8082-015-5.

KAŠČÁK, Ondrej. Význam a miesto rituálov v pedagogickej teórii a praxi. *Pedagogická orientace* 2009, roč. 19, č. 2, s. 38–52. ISSN 1211-4669.

KAUFMANN-HUBER, Gertrud, 1998. *Děti potřebují rituály*. Vyd. 1. Praha: Portál. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 8071782033.

KUNZE, Petra a Catharina SALAMANDER. *Malé děti potřebují rituály*. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2011. ISBN 9788025134054.

LEMEŠOVÁ, Miroslava. Psychologický pohľad na rituály ako súčasť práce v nízkoprahových programoch. In: *Cesty k múdrosti = Ways to wisdom*. Bratislava: Stimul, 2011,

s. 341-346. ISBN 978-80-8127-046-8.

LEMEŠOVÁ, Miroslava. Školský Rituál alebo ako Silnejšie Pripútať Študentov k Škole? In: *Výchova, škola, spoločnosť- Minulosť a Súčasnnosť*. Bratislava, 2006, s. 272-278.

MALONEY, Carmel. Ritual and Pedagogy: How One Teacher Uses Ritual in a Pre-Primary Classroom Settings. *Australian Research in Early Childhood Education*. 1996, vol. 1, s. 110-118.

MALONEY, Carmel. The Role of Ritual in Preschool Settings. *Early Childhood Education Journal*. 2000, vol. 27, no. 3 s. 143-150. ISSN 1082-3301.

SCULLY, Patricia a Jacqueline HOWELL. Using Rituals and Traditions to Create Classroom Community for Children, Teachers, and Parents. *Early Childhood Education Journal*. 2008, vol. 36, no. 3, s. 261-266. DOI: 10.1007/s10643-008-0279-7. ISSN 10823301.

ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ, 2014. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 9788026206446.

VAN GENNEP, Arnold. *Přechodové rituály: systematické studium rituálů*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. Mythologie. ISBN 8071061786.

WULF, Christoph. *Anthropologie: Geschichte - Kultur - Philosophie*. Aktualisierte Neuausg. Köln: Anaconda, 2009. ISBN 9783866474031.

WULF, Christoph a Jörg ZIRFAS, 2007. *Lernkulturen im Umbruch: rituelle Praktiken in Schule, Medien, Familie und Jugend*. 1. Aufl. Wiesbaden: VS, Verlag für Sozialwissenschaft. ISBN 9783531151755.

ZÁVODYOVÁ, Viera. Uplatňovanie Ritualizácií vo Výučbe Anglického Jazyka v Materských Školách. *Studia paedagogica*. 2011, roč. 14, č. 2, s. 171-186. ISSN 1803-7437.

SEZNAM PŘÍLOH

- P I Vzor informovaného souhlasu
- P II Otázky v polostrukturovaném interview
- P III Přepis rozhovoru s paní učitelkou Janou

PŘÍLOHA P I: VZOR INFORMOVANÉHO SOUHLASU

Informovaný souhlas

Jméno:

Účast na tomto výzkumu je zcela anonymní, což znamená, že budete uváděna pod Vámi vybraným pseudonymem. Vaše účast je zcela dobrovolná a máte právo kdykoliv rozhovor či pozorování ukončit. Rozhovor bude zaznamenán na diktafon a poté přepsán do písemné formy. V rámci tohoto rozhovoru máte právo odmítnout odpovědět na otázky, na které odpovídat nechcete. Ve výstupech tohoto výzkumu nebudou uvedeny údaje, podle kterých by bylo možné identifikovat Vás a vaše citace.

Souhlasíte s účastí na výzkumu?

ANO/ NE

Podpis:

Dne:

PŘÍLOHA P II: OTÁZKY V POLOSTRUKTUROVANÉM INTERVIEW

1. Úvod

- a. Co si představíte, když se řekne rituál?
- b. A rituál v mateřské škole?

2. Hlavní část

- a. Jak byste popsala svůj vztah k rituálům v mateřské škole?
- b. Co Vás vede k využívání rituálů v mateřské škole?
- c. Měnil se Váš vztah k využívání rituálů v průběhu života?
 - Byly ve vašem životě nějaké významné momenty, které to ovlivnily?
 - Chtěla byste na současném stavu něco měnit?
- d. K čemu rituály v mateřské škole využíváte?
 - Mohla byste to uvést na konkrétním příkladu?
- e. V čem spatřujete prospěšnost rituálů?
 - V čem naopak spatřujete možné negativa rituálů?
- f. Jak se Vám osvědčilo využívání rituálů?
 - Mohla byste uvést, kde konkrétně se to projevuje?
 - Pokud neosvědčilo, tak proč se neosvědčilo?
- g. Jak často v průběhu dne využíváte rituály?
- h. Dokázala byste popsat situace během dne, při kterých rituály využíváte častěji?
 - Dokázala byste takto popsat i konkrétní činnosti?

- i. Vnímáte v rámci celého školního roku události, při kterých více využíváte rituály?
 - Mohla byste tyto situace detailněji popsat?.

- j. Jak podle Vás, vnímají rituály děti?
 - Setkala jste se s nějakou konkrétní výraznou reakcí dítěte na rituál?

- k. V jakých oblastech jsou podle Vás rituály pro děti přínosem?
 - Můžete uvést, jak se to u dětí projevuje?

- l. Spolupodílely se s Vámi někdy děti na tvorbě rituálu?

PŘÍLOHA P III: PŘEPIS ROZHOVORU S PANÍ UČITELKOU JANOU

P: Takže, já bych ti chtěl teda moc poděkovat, za to že jsem tu mohl dneska být, za všechno....

U: Není za co.

P: ...žes mi to umožnila...

U: Ano ráda.

P:... a na začátek jenom potřebuju, abys mi potvrdila, že souhlasíš s tím, že jsem tu ráno bylo, něco jsem pozoroval a pak to zpracuju v rámci bakalářské práce.

U: Ano, souhlasím.

P: A že si to teďka taky budu nahrávat to interview.

U: Ano, souhlasím.

P: Jo, tak moc děkuju. Tak já co jsem tu dneska ráno byl. Tak bylo to úžasné, já jsem byl úplně nadšený, prostě máš všechno v takovém krásném, pohodovém duchu, ráno prostě v tom klidu, ta atmosféra na mě úplně dýchla, jak je to prostě příjemné. Zároveň aj ty aktivity s dětma jaks to měla naplněné, různorodé a zabavilas je na skoro hodinu, jo což je fakt jako výkon u děcek. Protože někdo to má dvacet minut a pak je jako vyřízené, takže udržet děcka prostě jako hodinu, jo jako aby reagovaly, to bylo fakt super. Pak jsme šli na tu vycházku, to jsme zmákli celkem dobře. No ale já jsem nepřišel, se tady jakože úplně podívat na třeba vyloženě práci s dětma, nebo ty aktivity a tak, ale já jsem přišel zkoumat něco jiného a já jsem se přišel podívat na rituály, které tady děláš v mateřské škole. A když se řekne slovo rituál co tě tak napadne?

U: No, tak to je služba, kterou máme a volíme každý den, že některé z těch dětí má službu, pak máme rituál, že se posunuje kolíček každý den prostě, aby děti věděly který je den, takže to oni se těší kdo přijde nejdřív, tak už si posunuje kolíček na ten daný den, takže když neví, tak se zeptá nebo už se snaží být jako první a posunout ten kolíček, takže tím pádem mají motivaci že s radostí přijít do školky ráno, že to se jim moc nechce vstávat, takže to. Někdo má rituál s maminkou, že chodí mávat k okýnku, to většinou se naučily ty malé děti, co chodily do školky, jakoby fakt malé do naší třídy a byly tam ty slzičky a tak a nemohly se odpoutat od té maminky, takže tím pádem se vlastně odpoutaly tím, že ví že jdou mamince mávat, takže maminka se mohla v klidu about, mohla jít ven a do okýnka zamávat a my už

jsme si je potom vzali, takže to mají takové soukromé rituály. Další rituál, že to loučení, některé to dítě, to sis možná všiml, že někdo s maminkou se rozloučí v chodbě a už si jako jde po svém, že do třídy, někdo prostě vejde, maminka se mnou ještě mluví a teprve se loučí, že to jsme maminkám třeba na začátku roku často doporučovaly, když měly ty plačící děti, které se pak nemohly odtrhnout teď ty maminky málem plaky s něma, takže jsme říkali co nejkratší jo, což je taky takový rituál. Teď ví svačinka, že se v nějakou dobu dovází, jak si mají vzít, sami se obsluhují, jo, že jenom těm menším se třeba dopomůže, ale většinu toho si dělají sami, teď tam mají další, že třeba si nalívají tu vodu jo? Že to tam mají vlastně po celý den ten pitný režim, takže to je zase jejich volba, ale není to časově jakoby omezené, no ale takový školkový je, že jdeme si udělat spinkání a máma na ty kolíčky, jakože máme seznamy vlastně nadělané a ten kdo spí já si tam odcvaknu kolíček u něho kdo nespinká, tak si tam přidělá kolík, tím pádem paní uklízečka ví, kolik lehátek má chystat a kolik peřinek že podle těch značek no a u toho oni si sednou, my si povíme co a jak se bude ten den trochu dělat aspoň na začátku a většinou to dělám třeba já tak, že čtu ty jména, kdo mi nahlásí jestli spinká ten den, nebo nespinká, já to většinou vím od rodičů, ale pro ně je to takové, že když jdou výjimečně po obědě, tak to můžou nahlásit, jo takže to je pro ně prostě takové fajn. Oni to nahlásí jestli po obědě jdou nebo nejdou a odcházejí vlastně na záchod, kde se jdou vyčůrat, kde zase dbáme na to aby splachovaly, aby si umývaly ty ručičky, že takové ty návyky prostě a zase ta služba, kterou jsem říkala, že má to dítě ten den, na krku má tu cedulku, střídáme to vždycky holka, kluk, protože je máme tak skoro na půl, že je polovina holek, polovina kluků, takže jeden z těch vlastně kluků nebo holčiček je vybraný ten den, děláme si do seznamu čárky, takže oni už ví kdo kolikrát tu službu měl, aby byli všichni tak rovnoměrně, aby si nikdo nestěžoval no a služba má za úkol, nebo spíš za úkol no pro ně je to spíš za odměnu, že chodí kontrolovat záchůdky, služba je první na vycházku, na vycházce jsou už děcka zase zvyklé, že mají vestičky, což je další rituál, že už automaticky prostě první dvojice, poslední dvojice si bere vestičky, jo někdo nese terčík, to je pro ně taky takové, jakože ho můžou mít u sebe a pomáhat mi ho nosit, protože já chodím na vycházku sama protože dělám s paní ředitelkou a jak jich je nad dvacet tak je dávám do vedlejší třídy kdo má třeba kamaráda. Tak dál ta služba má za úkol vlastně jak přijdeme z vycházky, tak zase zkontroluje po čůrání a pak jdou vedle do třídy, no co dál. Potom ta služba má za úkol vlastně jak přijdeme z vycházky zkontroluje ty záchůdky jestli jsou všechny spláchnuté a jde jako první k obědu. Jo stojí v zástupu, jo kde čekáme než paní uklízečka nám nalije polévku, tak jako první jde vlastně do té třídy a může si vlastně vybrat místo, protože mi nemáme pevně dané

zasedací pořádky, protože nejde to tady udělat kvůli tomu, že vlastně vyrábíme ráno, jo něco třeba u stolečku a teďka kdyby tam ty děti měly zrovna svoje židličky, tak pořad přeměňujem židle, jo. Takže z toho důvodu jsme prostě vytýčili, že u velkého stolečku co tam děti mají ví že si berou svačinky a jí tam jak už přiházejí ty ostatní děti, protože je průběžné vlastně jídlo že, takže oni průběžně svačí, takže vlastně nesedí u toho velkého stolečku, teda sedí u toho velkého stolečku a u malého se dělá nějaká výtvarka, pak tam je ještě další malý stoleček, kde většinou mají nějaké kostky nebo takové ty stolní hry co si chtějí hrát.

P: Jo.

U: Takže, po obědě vlastně dávají pastu služba, jo a po, po tom jdou si lehnout děti a jak jsou na lehátku, když už všichni leží, tak zase ta služba máme peříčko velké a každého na to krásné spaní prostě pohladí, jo takže to oni zase mají tu funkci, tímto vlastně ta funkce pro ně končí a ještě jsem zapoměla, že my když vlastně po těch ranních hrách uklízíme, tak oni po tom jako služba dostanou zvoneček, jak je uklizeno a se zvonečkem vlastně obchází tu třídu zkontrolovat, kdyby někdo něco se zapomělo uklidit, tak tam zazvoní a vyberou si někoho z těch dětí, který to může jít uklidit. Jo u toho stolečku, nebo kde zrovna sedí, jo, takže v podstatě, ale oni tu službu chtějí většinou nosit až do té doby než jdou domů, jo i odpoledne chodí s cedulkou, ale už v podstatě to odpoledne nemá jakoby tady v těch rituálech žádný význam, ale už to, že ji, tu cedulku mají, tak to pro ně je důležité, že jsou ten den nějak prostě, nějak výjimeční, jo takže tak.

P: Super. To bylo úplně...

U: Třeba ještě ty narozeniny co jsi zrovna měl štěstí...

P: Ano.

U:... že holčička slavila narozeniny, tak tam máme narozeninový dort, možná sis všiml u dveří.

P: Ano.

U: a tam vlastně aby i my jsme nezapoměly, tak tam jsou jména jenom bez příjmení s datumem narození a vždycky vlastně je to na samolepce, takže je to kolem toho dortu a vždycky, máme to seřazené podle datumu a vždyckyvíme, jo už se blíží ty narozeniny a nalepíme to jméno vlastně na ten dort, jo takže, to dítě, tomu zazpíváme, že a přejeme mu jak jsme to dneska vlastně dělali, že zazpíváme všichni písničku, ona je v tom kroužku jako no a potom já popřeju za všechny dospělé, ono to dítě, ten oslavenec si vybere někoho

z holčiček, popřejou mu, za holky za všechny, kluk jeden kluk zase za kluky, protože kdyby přáli všichni, oni se rozpovídají a to, a to už je na strašně dlouhou dobu, což potom nám narušovalo, to kdy jít ven a takhle, takže jsme to takhle zkrátili, oni si na to zvykli a prostě je to tak, dítě pak rozdá bonbónky nebo to těm dětem donese a taky že se cítí výjimečně ten den, takže asi, asi tak, asi to je tak zhruba všechno.

P: Jo, to je úplně super. Skvěle ses rozpovídala, řeklas mi spoustu věcí na které...

U: No to co jsem si vzpomněla.

P:... jsem se chystal zeptat.

U: Jé tak...

P: Ne, já jsem jenom rád, ale zeptal bych se tě na tvůj vztah k těm rituálům.

U: Já to mám ráda a usnadňují mi práci. Jo, že ony děti už si to zafixují a měníme je, nemůžu říct, že by ty rituály byly každý rok stejné, jo snažíme se, jednak to hodně ovlivňuje složení třídy, jo prostě něco nejde dělat, tak jak jsme dělali loni. Něco třeba jestli je víc kluků, holek, tak to taky hraje určitou roli a další že třeba na něco přicházíme nového, jo že jsme třeba teďka okoukali v jedné školce jak třeba ukládají výkresy, tak máme takový rituál, že vždycky když se zdělají z nástěnky, tak děti mají svoje složky, takové kastlíky ve skřínce, to ti pak můžu ukázat, takže mi si vlastně ty obrázky okamžitě z té nástěnky rozdáme a oni ví, že si to ukládají v té skřínce ve třídě, jo takže i prostě náš nápady napadají, nebo odněkud si je přineseme. Zkusíme je vyzkoušet, někdy je to horší, někdy je to lepší. Takže záleží a i taky jak si je děcka oblíbí, že jako kdyby to nemělo význam, nebo těm dětem to nic nepřinášelo, tak to asi dělat nebudeme a vypustí se to třeba, že.

P: Jo. A kdybys mi třeba ještě mohla konkrétně říct co tě jako přímo k tomu vede, jakože se rozhodneš, že jo tohle...

U: Že to uděláme?

P: No, že tohle bys chtěla dělat.

U: Tak mě teďka jako nenapadá zrovna, no říkám, možná někde uslyším, jo že ve školce dělají něco tak a tak a přijde mi to jako dobrý nápad.

P: Umh.

U: Tak jak jsme třeba neměli ty cedulky s tím, že měl někdo službu. To bylo neustále vybírání někoho a to máš pořád. Chceš jít ven, kdo půjde první? Já, já, já. Jo? Neustále prostě

takové hektické, takže jsme si řekli, zkusíme to a ono se to chytlo. Děcka to zvaly. Takže tím pádem nám to usnadňuje jakoby všechno, že. Nebo třeba ten dort, děcka už se na to těší je to pro ně takové potěšení, že to tam je, že tam bude to jejich jméno. Oni si pak po chvíli co to tam visí, můžou tu kartičku i vzít domů, jo s tím svým jménem že si to odnáší, jak už mají po těch narozeninách, takže je to pro ně taková radost. Jo. Ale ty rituály prostě jestli třeba nějaký jiný zavést já nevím, dříve jsme třeba nehladily tím peříčkem, zase jsme chodily s maňáskem. Nebo další třeba co se díváme vždycky v pondělí na obrázky na pyžamkách. Oni se tím zklidní třeba jo, tak nás to tak napadlo prostě a jedem v tom. Jedna to začne, jo že ju to napadne, že to zkusí a ty děcka si o to řeknou už i samy té kolegyni, jo aniž by to původně třeba nějaký rituál byl, tak oni už si řeknou. Třeba paní učitelka a paní ředitelka dělala tohle, my to chceme taky, jo. Takže se jo, třeba zeptám té kolegyně já, jak to dělala, nebo ti předškoláci mě to dokážou většinou vysvětlit tak, že je mi jasné o co té druhé šlo, takže už prostě jakoby na to navážeme a pokračujeme.

P: A měnil se třeba ten tvůj vztah k těm rituálům nějak v průběhu života nebo teda tvoji praxe vlastně.

U: Jako vztah jakože bych to nechtěla dělat?

P: No, že třeba bys to nechtěla dělat a pak bych někde viděla, jé to funguje to je fajn, tak zkusila bych to a nebo vždycky jsi k tomu byla takhle přístupná?

U: Já myslím, že vždycky. Ne, jako, ne já nezavrhnu nic co nemám vyzkoušené, pokud to není vyloženě třeba proti mé srsti, jo jakože bych řekla ne a není to nebezpečné pro děcka. Jo aby někdo vymyslel něco co mě nesedí, tady děcku se může stát tohle, tohle, tohle to je nebezpečné, jo ale prostě jinak nemám problém. Třeba loni jsme zavedli to mě teď tak napadlo, že se převlékáme na cvičení, což jsme před tím nedělávaly. Děcka se vyslíkly jen do spodního, jako spodní prádlo, dole, nahoře měly tričko a tak jsme cvičili. Vždycky v pátek máme cvičení, kde místo té řízené činnosti se cvičí na náradí a na, s různými průlezkama, s míčema a takhle a tak jsme zavedli to, že ať nejsou jenom těch kalhotkách, těch slípách nebo trenýrkách, tak že si donesou prostě z domu pytlíček. Jo to bylo prostě za mých dětských let, jo ale vím jako děcko, že jsem se na to hrozně těšila, jo, že tam mám ty cvičky to se tehdy převlíkalo do celých úborů, jo že byly cvičky, trenýrky, trička a všichni to měli stejné, což pro tu učitelku, pokud to ty děcka neměly podepsané muselo být příšerné jo, takže takhle celé to po nich nechceme, ale nějaké aby měly kraťásky nebo prostě něco tohle a oni to mají ve svých pytlíčcích. Jo což byla novinka i pro rodiče, ale jako neztěžujem

jim to schválně, aby musely maminky našít ty pytlíčky, ale mohly třeba koupit igelitovou tašku nebo nějaký sáček, prostě každý jak si to zvolil, jde jenom o to, že to tam mají ve skřínce celou dobu a vždycky v ten pátek dojdou prostě, jak se vyčůrají, tak si dojdou na židličku si pověsí tašku, vytáhnou si ty trenýrky, převlečou se na židličce se vlastně a to vlastně pak cvičí. Takže tím pádem si trénují to oblékání a vyslíkání což kolikrát člověk vidí v šatně jak někdo leží skoro, natahuje nohy, ruky a maminka předškoláková oblíka a neuvědomuje si, že když mi potom jdeme ven ve dvaceti šesti nebo dvaceti osmi dětmi, tak jaksi není, neí ten prostor každému se vším pomáhat a taky by se nic nenaučilo, takže, tím že by je to naučili sami, tak jim dávají vlastně to nejlepší do života, že, takže tím pádem secvičí i v tom převlékání, takže to jsme třeba úplně nově zavedly, zkusily jsme to s tím, že když to nebude fungovat, děcka si budou třeba plést, vyměňovat ty trenýrky, pytlíky budem hledat a tak, že by to prostě nešlo, tak že se vrátíme zpátky a půjde to tak, jak to šlo předtím, ale děcka to milují, chlubí se pytlíkama jaké mají ušité, že co na nich mají a maminky se taky snaží, která má hezčí nebo lepší nápad že, takže jako úplně v pohodě. Jo takže já nezavrhuju nic takhle předem, že vždycky si myslím, že je třeba to vyzkoušet, pokud to nevím nenapadá mě nic jako rituál co by pro mě bylo úplně špatný.

P: Jo a třeba v tvém životě byla nějaká taková silná situace, která by tě v tom ovlivnila?

U: Jako myslíš ve školce...

P: No, nebo třeba v rámci života, že bys to třeba někde viděla a že to bylo zlomové, pro tebe.

U: (kroučí hlavou)

P: Ne.

U: To jsem si třeba vzpomněla jak jsem ti říkala teďka s tím pytlíkem a s tím převlékáním, že jsme to jako my jako děcka to bylo vlastně dříve povinné.

P: Jo.

U: Že to ty děti musely dřív všechno mít a jinak mě tak nic nenapadá.

P: Jo.

U: Že by velice, nějak vyloženě....

P: Umhh. A k čemu ty jednotlivé rituály v té mateřské škole využíváš?

U: No třeba k úklidu hraček, k přemístění bezpečné z jednoho místa na druhé...

P: A kdybys mi to řekla přímo na těch příkladech jako na těch konkrétních rituálech.

U: Jako zase vyjmenovat od začátku...

P: No...

U: ...a k čemu to je.

P: ... jo k čemu to je. Stačí v krátkosti.

U: Tak ta služba k tomu, že nemusím neustále já, jako z mé strany k tomu, že mě to zjednodušuje život v tom, že nemusím neustále vybírat někoho, do těch nějakých vedoucích funkcí, které ty děti jakoby potřebují dělat nebo tohle, protože tím už to je od rána vybrané ten jeden človíček, který to prostě dělá, jo takže tím pádem odpadají ty dohady a všechno, prostě ne, dneska jde služba. Jsi služba, nejsi služba, konec. A ty děcka to přijmou, jo to je prostě takové pravidlo a tím prostě ví, že se řídíme. Takže mě to usnadní život z téhle strany a děcka si na to jednak zvykly, nedělá jim to problém a ty co jsou služba jim to přináší nádherný den, jo prostě že oni mají radost, že hurá já jsem dneska ta služba, takže jednak se učí zodpovědnosti a jednak se učí vlastně tomu prožívat ten pocit radostný z toho co dělají, takže třeba tady tohle. No nebo rozdávají tu pastu, takže i ta manuální zručnost, jemná motorika, to je prostě spoustu a spoustu věcí, že k tomuhle, musí být opatrní u toho, aby to někde nepopiplali, aby každému dali jak to, protože někdo na ně naléhá třeba dej mě víc té pasty jo nebo tam zlobí, že a oni to někteří, že se učí, jinak by se do té funkce řídicí jakoby nikdy nedostali, protože nemají tu povahu, aby se tam procpali a řekli jo, jakože jo prostě já tu budu velít, teď tady protože by třeba takové dítě nikdo neposlouchal, protože v té skupině je spíš takové, že se jenom podřizuje, že jo, ale takhle má tu šanci se dostat jakoby trošku nahoru, že získat i sebevědomí větší a takhle a ostatní prostě musí přijat to, že dneska ho budou poslouchat. Jo takže si myslím, že pro takové děcko, to má obzvlášť jakoby nějaký smysl. Myslím si, že na děti celkově ty rituály musí působit uklidňujícím dojmem, protože jim to dává jistotu. Dává jim to hranici, jo že oni ví je to tak a oni sami rozhodují, jestli tu hranici překročí a budou to dělat jinak, jo že prostě si řeknou no my to sice ve školce tak děláme a já naschvál to budu dělat jinak, joto je jejich možnost oni to zkouší že, ale prostě ví, jak to má být a oni sami vlastně zjistí, jestli už to udělali špatně a nebo musí ještě po tu hranici můžou jít. Takže si myslím, že takové určité typy dětí, které potřebují ještě jistotu něčeho, tak prostě je to strašně uklidňuje. Jo?

P: Jo. A kdybys to vzala ještě třeba ze svého pohledu jako učitelky.

U: Jako je to na zvyku, vždycky nové rituály, které vznikají si myslím, že si musí jako člověk víc pohlídat, nesmí na ně zapomínat, nesmí na ně zapomínat a musí si je pořádně hlídat,

aby fungovaly, jo pak už si je zaběhne taky, pak už se to stane takovým stereotypem v podstatě trošku a pak už je to automatické, ale ze začátku si na tom, si na ten nový rituál si musí dát trošku jakoby pozor, aby to dodržel, aby třeba ze své strany neselhal a ty děti pak jeřda jaktože to není. Jo oni jsou najednou zmatené jo a to je vidět když se chodí na různé takové akce, které jsou třeba v jinou dobu a takhle, tak ty to musí udělat jinak, že některé to už třeba nechcou jo, jeřda a kam a proč a co, jo. Že takové prostě to, určitý ten rytmus mají někteří radši. Některým to vůbec nevadí, ale jsou třeba děcka co to hůř nesou. Samozřejmě že sem tam to oni musí překonat, žejo že je to trošku jinak, ono to v životě nikdy není tak jak si to narýsuju, takže musíme to vyvážit jako nějakou tu jistotu i v těch rituálech, někdy prostě se to nestihne nebo něco se stane, že holčičce teče z nosu krev, ano každý den čteme knížečku, tak já musím holčičku ošetřit, děti dneska pohádka nebude, protože Klárce teče krev musíme jí ošetřit, jo. Takže oni si musí zvyknout i na to, že to ne vždy jde.

P: Jo. A v čem třeba spatřuješ prospěšnost těch rituálů?

U: No právě v tom, že ty děti to někam posunuje jo, že jednak jak jsem říkala, že některým to přináší ten klid vlastně, někteří už se na to těší, že něco bude. Teď oni podle toho mají i rozvržený čas, jo my hledíme na hodiny, my víme, že je tolik hodin když přijde tohle to a oni takhle podle těch rituálů a podle vlastně těch denních činností už ví jo, aha, tak jsem po svačince, tak bude tohle následovat, už jsme byli na záchodě, už jsme dělali to jo. Což pro ně jsou vlastně ty denní rituály a oni podle toho mi přijde že i ten čas, jakoby takhle, jo že ví aha, teďkon půjdem ven a pak přijde pro mě maminka. Jo? Takže, nebo ven a pak bude oběd a už jdu domů, protože pro mě přijde maminka jo? Jo? Takže pro ně jsou to v podstatě i hodiny, nějaká časomíra dalo by se říct, jo podle mě.

P: Jo. A uvažovals třeba nad nějakými negativy, které by to mohlo mít?

U: No negativa by to mohlo mít pro děti, třeba, kterým když nějaký ten rituál vyloženě nevyhovoval a ta učitelka by ho mohla, hodně si myslím ovlivnit ve špatném. Třeba když teďkon uvedu příklad s tím pyžamem, že se díváme každé pondělí jaký mají děti třeba ten obrázek, jo jaký mají nebo jaké mají to pyžámko, protože se tím zklidní a těší se, že se můžou pochlubit vlastně jaké mají. Pak jsou třeba děti, kde rodiče nemají na to tomu děcku koupit hezké, ono má po třech sourozencích pyžamo, to pyžamo není nic extra, jo? A jestli by přišla učitelka, podívala se a řekla no ty máš zase stejné a zakryla to děcko, tak mu to může ublížit, strašně ublížit, jo, takže jde i o přístup. Jo? V každé situaci zvážit, jak to děcko je staré, jak je citlivé, jak na to reagovat jo? To je úplně individuální u všech dětí a myslím si,

že i u těch rituálů, jo, že pokud prostě, záleží jak ty děcka, jo prostě trochu je navést, trošku třeba některé potřebuje pomoci, ale pak jsou děcka co zas potřebují trošku zklidnit a trošku jako se dostat do roviny.

P: Jo.

U: Třeba, jakože tady už teda ne hochu, to už jsi třeba tady přestřelil, jo nebo holky zas rády jakože já s tebou kamarádit nebudu tak tady nechod', že takže je potřeba prostě trošku jít a do toho i někdy zasáhnout. Protože člověk je nemůže nechat jenom tak, protože někteří by tím trpěli. Jo? Ale to si myslím, že nevhodně když člověk prostě ten pedagogický pracovník by do toho nevhodně zasáhnul, tak myslím, že by se to mohlo... (klesne hlasem a zůstane mlčet)

P: Jo. A jak se ti to teda osvědčilo ty rituály?

U: No já myslím, že to do školky určitě patří, určitě.

P: Jo. Tak a ještě bych se tě zeptal, jak často v průběhu dne je vlastně využíváš?

U: Jak často, no v podstatě se to prolíná celým dnem, takže jsou ti rituály vlastně nějakých těch činností, tak tam hodně těch činností, nebo změn jakoby že se jde ven nebo takhle, přináší nějaký rituál. Jo? Že v podstatě ta změna každá co jdeme dělat, změna činností, je většinou započata nějakým rituálem jo? Nebo ten rituál je propletený tou činností si myslím já jako, ne je otázka z jakého pohledu by se na to člověk díval nebo co vyloženě je ten rituál, žejo že když řeknu že rituál je to že ten kdo má službu jde ve vestičce a jde první, tak je to pro něho hodinový rituál venku že.

P: Jo.

U: Jo nebo jít ve dvojici taky, že kde jinde pak bude děcko chodit v těch dvojicích však v první třídě jak se naučí chodit samo ze školy, tak už jde samo, takže jo je to si myslím tady o tom, že některé školky třeba chodí já nevím na těch vodítkách, že chodí třeba, takže zase kdyby to děcko chodilo do jiné školky, tak tam má rituál naprosto jiný. Takže tak.

P: A třeba v rámci jednoho dne vnímáš nějaké situace kdy to využíváš častěji? Kde se ti toho víc sejde?

U: Nemyslím si.

P: Ne e.

U: Ne.

P: Umhh.

U: Nemyslím si že nějak zvlášť jako...

P: Jo.

U: ... akorát třeba ta holčička, že měla ty narozeniny, že to nějak slavíme, tak tím pádem ten den s těma narozeninama nebo s tím svátkem je prostě jiný že a nebo třeba když máme mít besídku, tak je to zase jiné, že to zkusíme si, chystáme se na ty maminky jo nebo chystáme si nějakou výzdobu něco na tu besídku kostýmy nebo něco, ale to už si nemyslím, že jsou až tolik rituály. Jo to už je spíš výjimečný den. Ale ne rituál.

P: Vidíš a tím s mě v podstatě předběhla, protože jsem se na to chtěl zeptat jestli třeba aj v rámci toho školního roku vnímáš takové ty velké...

U: Určitě, jsou to akce...

P: Umh.

U: V podstatě jsou to akce, ale když se nad tím člověk tak zamyslí, jo tak jsou to v podstatě rituály, že protože tady vždycky v únoru míváme karneval jo takže třeba ještě nebyl plán, ještě nic a děcka přišly po vánocích a už bylo a bude letos karneval? A kdy bude karneval? Jo? Takže už vlastně to jede, že oni už ví, co už je. Nebo chodili jsme vždycky se školákama se loučit do restaurace, kde oni měli pohár nachystaný a tak, my jsme pro ně měly hodnocení, dostali i diplom, takovou šerpu, že a šli jenom ti předškoláci s náma a ty učitelky, co jsme je učili a prostě se to fotilo, paní ředitelka má proslov, jsme v restauraci nastrojení, tím pádem je to pro ty děcka, oni to vidí na fotkách na internetu, že tím pádem oni vlastně ví, že za rok budou ti předškoláci oni a strašně se na to těší, že tam půjdou jo.

P: Jo.

U: Protože vidí, že já a kam vy jdete? A tohle, no my jsme se loučili a teď jsme dostali to, můžeme do školy, že, tak ty mladší děcka to vidí a za rok ví, že je to čeká taky, takže v podstatě i ty děcka si to pamatují, nebo stromeček ve školce jo tak už si pamatují ti co chodí druhý rok jako loni jsme si nazdobili stromeček na vánoce a pak ježíšek nám tady dal dárky, že dostali jsme dárky pod stromeček, takže už ví, jak si je rozbalujem a všechno jo, takže se na to těší a doufají, že ten ježíšek jim ty dárky pod ten stromeček donese.

P: Jo.

U: Jo, že prostě jsou to takové rituály jiné, že jim musíme vysvětlit, že, že prostě ježíšek by to všechno nestihl oběhnout tam doma, takže ve školce to musíme trochu dřív, ale ty hračky musí zůstat ve školce že, protože oni prostě nejradši rozbalil jsem si to tak je to moje, že.

P: Jo.

U: Takže jim to prvně vysvětlím a to no a myslím si, že to jsou v podstatě taky rituály, tady tohle to všecko.

P: Jo, super. A ještě bych se tě chtěl zeptat jak si myslíš, že to vnímají ty děti?

U: Jako tady tyhle ty za rok...

P: Ty, ne, ty denní spíš, ale když zmíníš zase i ty za ten rok, vůbec, vůbec to nebude vadit.

U: No když vezmu třeba, když vezmu tu službu, kterou ty děcka mají, tak jsou děti, které třeba tu službu nechtějí, jo nemusí ji. Takže oni nechtějí být jakoby zodpovědné za nic, ony se na to ještě necítí a většinou jsou to ty mladší, jo, že, že málokdy se stane, že by nechtěl mít službu někdo z těch starších z těch předškoláků, to se mi ještě nestalo, vždycky jsou tam spíš děti, které to moc nemusí, které jsou mladší a řeknou třeba na začátku roku já nechci, ale pak nastane situace, kdy se jich zeptám jako než to, a oni že už jo, jakože už dospějou do, že už to znají, mají pocit už jsem tady si to zažil, už se umím orientovat a už tohle zvládnou, jo ale zase by byla chyba, kdybych jako učitelka řekla ne jsi na řadě tys ještě službu neměla máš to, tak to bude mít za trest.

P: Jo.

U: Tak to nebude pozitivní rituál, ale spíš negativní, kde se mu to zodporní a každý den přijde ve strachu a bude si říkat jeřda doufám, že mě učitelka neocení tou službou. Protože to pak může mít strach, to je prostě to je jak s hrama, že je špatná hra pro děcko a může se úplně vzteknout, jo třeba taková nevinná hra na peška, kde chodí děcko s peškem, ale je třeba kluk, který fakt dá ránu i přesto že ho člověk upozorní, že má dávat pozor, že to dělat nesmí, že prostě jenom jemně bouchnout po těch zádech při té hře, tak vždycky se může někdo najít a to tomu děcku může úplně vlastně zkazit chuť do té hry jo, úplně ho to může odradit, takže tak.

P: A setkala ses s nějakou jako výraznou reakcí, třeba na ten rituál?

U: (kýve že ne)

P: Ne. Ani pozitivní...

U: Ne ne ne.

P: ...ani negativní?

U: No jediné mě teď napadá kdyby se jako rituál bralo jídlo taky, což možná jako rituál by se brát mohlo jo, že mají svačinku a děti které moc svačit nechtějí, tak pro ně to bohužel nic radostného není, jo takže to je další věc, že ona je zas různý náhled na to jídlo, je to strašně těžké, že protože třeba rodiče starší, kteří zažili ten komunismus školky, kde se to muselo sníst do puntíku a neexistovalo, jo, tak zase chodí a pořád říkají. Je ta už jedla ať už nejí tady a ty děcka vlastně předem znechucují tím, že je omlouvají dopředu a ty děcka by to třeba ochutnaly, ale tak to ani neochutnají, protože maminka už nahlásila ať to nejí, že prostě nemá, že už doma jedlo, že bydlí tady naproti a to děcko jí teď doma jedlo, takže ve školce vlastně svačinku nechce, jo takže tam je hodně i boj v rodičích, je to těžko no.

P: Jo.

U: To je, vždycky to bylo sporné, je to sporné. Takže tohle třeba kdybychom to brali jako rituál, protože oni společně jí, ví nějak si nosí to jídlo, odevzdávají potom ty tácky a ty skleničky a tak dále, takže v podstatě je to taky rituál a ten pro kteří prostě nejsou na to jídlo navyklí není zrovna příjemný.

P: Jo. A ještě v jakých oblastech jsou podle tebe rituály pro ty děti přínosem?

U: Já si myslím, že v podstatě rituál může být ve všech oblastech.

P: Umh.

U: Jako když se to tak vezme, úplně ve všech.

P: Co tě tak zrovna napadne teďka?

U: Třeba v tělesné výchově, když děti budou vědět, že v určité době si jdeme oběhnout školku, tak se to může stát rituálem, že třeba jdeme ven a řeknu tak děti dáme si jedno kolečko kolem školky a budeme to tak dělat před každou vycházkou, jo, tak to může být rituál v podstatě, že proč ne třeba tělesná výchova. Nebo ty tělesné činnosti, jo nebo na začátku si zahrajeme hru s míčem, může být jo, nebo třeba před řízenou činností si chvilku při hudbě zacvičíme, jo taky to může být rituál každého dne.

P: Jo.

U: Nebo já nevím ve výtvarce, něco třeba i ven, když jdeme ven, tak na začátku té vycházky by mohlo být něco, nějaká pracovní činnost s nějakýma přírodninami, že někde něco nebo

pozorujeme strom, jak roste, třeba, jo takže my ho budeme každý den pozorovat, třeba malý stromeček nasadíme a budeme ho každý den prostě pozorovat, jo takže úplně ve všech oblastech.

P: Jo. A když nějaké dítě dělá ten rituál nebo ty děláš nějaký ten rituál, tak jestli si všímáš nějaké změny v chování těch dětí?

U: No říkám, že by to mohlo, spouště dětí to pomáhá takové to uklidňování a ujišťování se, že to nějak je a že je to stejné, že jo. Rituál je v tom, že je pravidelný jo a to těm dětem dává pocit klidu a bezpečí.

P: Jo.

U: To je jako můj názor.

P: Umh. A spolupodílely se s tebou někdy děti na tvorbě nějakého rituálu.

U: Určitě.

P: Jo? Tak povídej.

U: Třeba jak mě teďka napadlo ten stromek, jo tak my jsme šli kdysi tady kousek v parku a někdo tam vytáhnul, tam byl nově osazený ten park no a někdo vytáhl že mladý stromek, tak ho prostě vyhodil a on tam byl s kořenama venku, že, no tak jsme ho prostě jenom tak zasadili do hlíny, říkám děcka uvidíme, jestli se zachrání nebo ne. No a každou vycházku, nebo co jsme tam šli, tak už jsme museli jít vždycky kolem našeho stromečku, jestli ještě žije, nebo nežije. Jo? Takže to jsme si v podstatě udělali sami rituál, že tím, jak jsme šli do parku vždycky jsme museli tím chodníkem, kolem toho našeho stromečku no.

P: Umh.

U: Tak stromeček nepřežil, ale tak to už je druhá věc, to se holt někdy stává.

P: Jo.

U: Že, takže jako i ty děcka si samy určí tedy si dělají oni na to třeba, třeba je i takový co začne něčím, chtějí to a pak je to omrzí, jo že něco se zavede, že třeba jsme nevím dovolili nějaké kostky tam měli si z nich stavěli, dlouho to tam leželo, nikdo, no byly to úplně obyčejné kostky a pak se z toho začaly dělat strašně hezké věci, tak jsme jim dovolili, že když si s těma kostkama budou hrát, že se nemusí uklízet, že si jako uděláme místo a tam si ty stavby prostě můžou nechávat, takže to tak chtěli určitou dobu a pak už je to prostě zase nebavilo tolik, takže to prostě uklidili a od té doby si zas hráli s něčím úplně jiným. Jo takže

v podstatě i tady v tomhle tom je jako, záleží že, pokud to je v místě kde se chystají lehátka a nejde to...

P: Jo.

U: ...tak je to jedna věc, ale pokud je tam nějaká možnost a jde to, tak se jim třeba tady toto může povolit, což může být taky pro ně takové uklidňující jo že něco, že sami něco vyrobili, že chtěli to a že to tam tak mají podle sebe.

P: Jo.

U: Takže.

P: Jo, jako dalas to úplně výborně, krásně ze široka, úplně jako fakt skvělé, moc bych ti chtěl poděkovat...

U: Jo.

P: ... aj za to ráno aj za todlencto a ještě bych tě poprosil o nějaké jako falešné jméno, co by sis vymyslela, pod kterým bych tě teda uváděl...

U: Tak třeba Jana Kovářová.

P: Jana Kovářová, tak já nechám křestní, tak budeš Jana...

U: Ano.

P: ...a ještě třídu, kdybych náhodou zmiňoval tak něco co u není třída...

U: Třeba rybičky.

P: Rybičky dobře, takže budeš Jana ve třídě rybiček. Říkám ještě jednou bych ti chtěl moc poděkovat.

U: Jo není za co.

P: Ne bylo to skvělé.

U: Já to ráda udělám, když ti to pomůže tak já budu ráda.